

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ & ΔΙΚΑΙΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2017 - 2018

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Της Βαλέριας – Βελησσαρίας Γραμμένου του Κωνσταντίνου
Α.Μ.: 7340012117005**

**Η διεθνής δικαιοδοσία
επί προσβολών πνευματικής ιδιοκτησίας
στο διαδίκτυο**

Επιβλέπων καθηγητής:
Χαράλαμπος Παμπούκης

Αθήνα, Δεκέμβριος 2018

Copyright © Βαλέρια – Βελησσαρία Γραμμένου, 2018

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	6
Α. Η νομοθετική εξέλιξη της πνευματικής ιδιοκτησίας	6
Β. Η Συμφωνία TRIPS	7
1. Βασικές διατάξεις	8
2. Μέτρα μεταχείρισης αλλοδαπών	11
Γ. Ορισμοί	12
1. Η έννοια του έργου στην πνευματική ιδιοκτησία	12
2. Η έννοια της πρωτοτυπίας στην πνευματική ιδιοκτησία	13
Δ. Η διεθνής προστασία του πνευματικού δικαιώματος στο διαδίκτυο	17
II. Η ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ	19
Α. Αποκλειστική δικαιοδοσία	19
Β. Γενική βάση δικαιοδοσίας: η κατοικία του εναγομένου	21
Γ. Ειδική βάση δικαιοδοσίας: το <i>forum delicti</i>	25
Δ. Επιμέρους ζητήματα	27
1. Η αναγνώριση των αποφάσεων.....	27
2. Συντονισμός παράλληλων διαδικασιών	28
III. ΤΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΕ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ	29
Α. Η αρχή της εδαφικότητας και η <i>lex protectionis</i>	31
Β. Οι Κανονισμοί Ρώμη I και Ρώμη II	33
Γ. Επιμέρους Ζητήματα	35
1. Το ζήτημα των domain names και το δικαίωμα στην ηλεκτρονική διεύθυνση	35
2. Η δυσκολία προστασίας του εμπορικού σήματος στο ίντερνετ	36
IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	38
V. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	39

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

I. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

A. Η νομοθετική εξέλιξη της πνευματικής ιδιοκτησίας

B. Η Συμφωνία TRIPS

1. Βασικές διατάξεις

2. Μέτρα μεταχείρισης αλλοδαπών

Γ. Ορισμοί

1. Η έννοια του έργου στην πνευματική ιδιοκτησία

2. Η έννοια της πρωτοτυπίας στην πνευματική ιδιοκτησία

Δ. Η διεθνής προστασία του πνευματικού δικαιώματος στο διαδίκτυο

II. Η ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

A. Αποκλειστική δικαιοδοσία

B. Γενική βάση δικαιοδοσίας: η κατοικία του εναγομένου

Γ. Ειδική βάση δικαιοδοσίας: το *forum delicti*

Δ. Επιμέρους ζητήματα

1. Η αναγνώριση των αποφάσεων

2. Συντονισμός παράλληλων διαδικασιών

III. ΤΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΕ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

A. Η αρχή της εδαφικότητας και η *lex protectionis*

B. Οι Κανονισμοί Ρώμη I και Ρώμη II

Γ. Επιμέρους Ζητήματα

1. Το ζήτημα των domain names και το δικαίωμα στην ηλεκτρονική διεύθυνση
2. Η δυσκολία προστασίας του εμπορικού σήματος στο ίντερνετ

IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

V. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

A. Η νομοθετική εξέλιξη της πνευματικής ιδιοκτησίας

Προκειμένου να επιτευχθεί η προσαρμογή των κανόνων του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας στις ολοένα και εξελισσόμενες συνθήκες του διαδικτύου, με την ανάπτυξη του ηλεκτρονικού εμπορίου και των νέων διαδικτυακών υπηρεσιών, κρίθηκε απαραίτητος ο εκσυγχρονισμός των κανόνων αυτών με την αναθεώρηση και προσαρμογή τους.

Για την επίτευξη του στόχου αυτού, το 1995 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε την Πράσινη Βίβλο για τα δικαιώματα του δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα στην κοινωνία των πληροφοριών. Στο ίδιο πλαίσιο, 1996, σημαντική συμβολή στον εκσυγχρονισμό αυτό συνετέλεσε ο Παγκόσμιος Οργανισμός Διανοητικής Ιδιοκτησίας (WIPO) με τη δημιουργία δύο διεθνών συνθηκών, οι οποίες είναι γνωστές και ως συνθήκες Internet, την Συνθήκη για την Πνευματική Ιδιοκτησία και τη Συνθήκη για τις ερμηνείες/εκτελέσεις και φωνογραφήματα. Αν και οι Συνθήκες αυτές τέθηκαν σε ισχύ το 2002, στις ΗΠΑ με το νόμο Digital Millenium Copyright Act του 1998 είχαν ήδη ενσωματωθεί οι ρυθμίσεις τους πριν τη θέση τους σε ισχύ. Οι διατάξεις των ως άνω συνθηκών οδήγησαν την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να καταθέσει την 10.12.1997 πρόταση οδηγίας η οποία βασιζόταν στις ως άνω Συνθήκες, σαν αποτέλεσμα να εκδοθεί η υπ' αριθμόν 2001/29 Οδηγία «για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας» (Infosociety Directive) της 22.5.2001, η οποία καθιερώνει ενιαίο κοινοτικό νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στην ψηφιακή εποχή.

Στην ελληνική έννομη τάξη η Οδηγία 2001/29 ενσωματώθηκε με το άρθρο 81 του Ν. 3057/2002, ο οποίος τροποποίησε το Ν. 2121/1993 για την «πνευματική ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα».

B. Η Συμφωνία TRIPS

Η Συμφωνία TRIPS για τα πνευματικά δικαιώματα που σχετίζονται με το εμπόριο (Agreement on Trade – Related Aspects of Intellectual Property Rights), κυρώθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση με την υπ' αριθμόν 94/800 ΕΚ απόφαση του Συμβουλίου της 22.12.1994, αποτελώντας τμήμα της Τελικής Πράξης του Γύρου της Ουρουγουάης.¹

Η συμφωνία TRIPS έχει ως βασικούς στόχους τη διασφάλιση αποτελεσματικής και κατάλληλης προστασία σε δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στον τομέα του εμπορίου. λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορές των εθνικών νομικών συστημάτων·

Οι βασικές αυτές αρχές αφορούν την εθνική μεταχείριση καθώς και τη μεταχείριση του πλέον ευνοούμενου κράτους. Αυτό σημαίνει ότι τα μέλη του ΠΟΕ πρέπει να μεταχειρίζονται στους υπηκόους των υπόλοιπων χωρών μελών εξίσου ευνοϊκά με τους υπηκόους τους. Επιπλέον, κάθε προνόμιο που χορηγείται στους υπηκόους μιας άλλης χώρας μέλους πρέπει επίσης να χορηγείται, αμέσως και άνευ όρων, στους υπηκόους όλων των υπολοίπων χωρών μελών, ακόμη και εάν η μεταχείριση αυτή είναι πιο ευνοϊκή από εκείνη που επιφυλάσσει στους ίδιους του τους υπηκόους.

Η συμφωνία στοχεύει στην εξασφάλιση της εφαρμογής των κατάλληλων κανόνων προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας σε όλες τις χώρες-μέλη, με βάση τις βασικές υποχρεώσεις που προβλέπει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Πνευματικής Ιδιοκτησίας (ΠΟΠΙ) στις διάφορες συμβάσεις σχετικά με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (σύμβαση του Παρισιού για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, σύμβαση της Βέρνης για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων, σύμβαση της Ρώμης για την προστασία των ερμηνευτών ή εκτελεστών, των παραγωγών φωνογραφημάτων και των οργανισμών ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων και σύμβαση της Ουάσινγκτον πνευματική ιδιοκτησία σε θέματα ολοκληρωμένων κυκλωμάτων).² Σειρά νέων ή πιο αυστηρών κανόνων εισάγονται στους τομείς όπου οι υπάρχοντες κανόνες είναι ανεφάρμοστοι ή ανεπαρκείς.

¹ C. Deere, *The Implementation Game: The TRIPS Agreement and the Global Politics of Intellectual Property Reform in Developing Countries*, Oxford University Press, 2009, pp. 5-12.

² S. K. Sell, *Private Power, Public Law: The Globalization of Intellectual Property Rights*, Cambridge Studies in International Relations, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, pp. 121-143. X. Li – C. M. Correa, *Intellectual Property Enforcement, International Perspectives*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham – Massachusetts, 2009, pp. 207-212.

1. Βασικές διατάξεις

Όσον αφορά τα πνευματικά δικαιώματα, τα μέλη του ΠΟΕ πρέπει να συμβιβάζονται με τους θεμελιώδεις κανόνες της σύμβασης της Βέρνης για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων.³ Έχει ευρύ πεδίο εφαρμογής, καλύπτοντας το σύνολο της διανοητικής ιδιοκτησίας.

Στο άρθρο 15 περιέχει τον ορισμό και ρυθμίσεις σχετικά με το σήμα σύμφωνα με το οποίο κάθε ένδειξη ή συνδυασμός ενδείξεων που διακρίνουν αγαθά ή υπηρεσίες αντικειμένου από άλλα, συνιστά σήμα. Τέτοιες ενδείξεις, όπως ονόματα, αριθμοί, συνδυασμοί χρωμάτων καθώς και συνδυασμοί άλλων σημάτων θα πρέπει να προστατεύονται⁴.

Επίσης, προστατεύονται οι ενδείξεις γεωγραφικής προέλευσης στο άρθρο 22 §1⁵, όπου ως γεωγραφική ορίζεται κάθε ένδειξη η οποία προσδιορίζει την χώρα ή την περιοχή

³ Κ. Α. Στεφάνου – Χ. Β. Γκόρτσος, Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006, σελ. 143-152.

⁴ Agreement on trade-related aspects of intellectual property rights, Article 15:

«*Protectable Subject Matter*

1. Any sign, or any combination of signs, capable of distinguishing the goods or services of one undertaking from those of other undertakings, shall be capable of constituting a trademark. Such signs, in particular words including personal names, letters, numerals, figurative elements and combinations of colours as well as any combination of such signs, shall be eligible for registration as trademarks. Where signs are not inherently capable of distinguishing the relevant goods or services, Members may make registrability depend on distinctiveness acquired through use. Members may require, as a condition of registration, that signs be visually perceptible.

2. Paragraph 1 shall not be understood to prevent a Member from denying registration of a trademark on other grounds, provided that they do not derogate from the provisions of the Paris Convention (1967).

3. Members may make registrability depend on use. However, actual use of a trademark shall not be a condition for filing an application for registration. An application shall not be refused solely on the ground that intended use has not taken place before the expiry of a period of three years from the date of application.

4. The nature of the goods or services to which a trademark is to be applied shall in no case form an obstacle to registration of the trademark.

5. Members shall publish each trademark either before it is registered or promptly after it is registered and shall afford a reasonable opportunity for petitions to cancel the registration. In addition, Members may afford an opportunity for the registration of a trademark to be opposed.»

https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf

⁵ Agreement on trade-related aspects of intellectual property rights, Article 22:

«*Protection of Geographical Indications*

1. Geographical indications are, for the purposes of this Agreement, indications which identify a good as originating in the territory of a Member, or a region or locality in that territory, where a given quality, reputation or other characteristic of the good is essentially attributable to its geographical origin.

2. In respect of geographical indications, Members shall provide the legal means for interested parties to prevent: (a) the use of any means in the designation or presentation of a good that indicates or suggests that the good in question originates in a geographical area other than the true place of origin in a manner which misleads the public as to the geographical origin of the good; (b) any use which constitutes an act of unfair competition within the meaning of Article 10bis of the Paris Convention (1967).

3. A Member shall, ex officio if its legislation so permits or at the request of an interested party, refuse or invalidate the registration of a trademark which contains or consists of a geographical indication with respect to goods not originating in the territory indicated, if use of the indication in the trademark for such goods in that Member is of such a nature as to mislead the public as to the true place of origin.

ή την τοπική προέλευση κάθε εμπορεύματος, με την οποία περιοχή συνδέεται το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα, η ποιότητα ή η φήμη του εμπορεύματος. Τα μέλη του ΠΟΕ πρέπει να αποφεύγουν τη χρησιμοποίηση κάθε παραπλανητικής ένδειξης. Η παραπλανητική αυτή ένδειξη αφορά τόσο την προέλευση του προϊόντος όσο και κάθε χρησιμοποίηση που θα αποτελούσε αθέμιτο ανταγωνισμό. Προβλέπεται ακόμη μια πρόσθετη προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων για τον οίνο και τα οινοπνευματώδη, ακόμη και όταν δεν υπάρχει κίνδυνος παραπλάνησης των καταναλωτών στο άρθρο 23⁶.

Επιπλέον, στο άρθρο 25 της Σύμβασης τίθενται οι προϋποθέσεις προστασίας των βιομηχανικών σχεδίων και υποδειγμάτων. Η προστασία θα εφαρμόζεται σύμφωνα με το άρθρο σε σχέδια και υποδείγματα τα οποία διαφέρουν αισθητά από γνωστά σχέδια ή υποδείγματα, δηλαδή που είναι νέα και αυθεντικά. Παράλληλα, ειδικότερα προστατεύονται στη δεύτερη παράγραφο του ως άνω άρθρου τα κλωστοϋφαντουργικά σχέδια, δίνοντας την ελευθερία στα κράτη – μέλη να εφαρμόζουν στον τομέα αυτό τη νομοθεσία βιομηχανικής ή πνευματικής ιδιοκτησίας.⁷

4. *The protection under paragraphs 1, 2 and 3 shall be applicable against a geographical indication which, although literally true as to the territory, region or locality in which the goods originate, falsely represents to the public that the goods originate in another territory.»*

https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf

⁶Agreement on trade-related aspects of intellectual property rights, Article 23:

«Additional Protection for Geographical Indications for Wines and Spirits

1. *Each Member shall provide the legal means for interested parties to prevent use of a geographical indication identifying wines for wines not originating in the place indicated by the geographical indication in question or identifying spirits for spirits not originating in the place indicated by the geographical indication in question, even where the true origin of the goods is indicated or the geographical indication is used in translation or accompanied by expressions such as "kind", "type", "style", "imitation" or the like.*

2. *The registration of a trademark for wines which contains or consists of a geographical indication identifying wines or for spirits which contains or consists of a geographical indication identifying spirits shall be refused or invalidated, ex officio if a Member's legislation so permits or at the request of an interested party, with respect to such wines or spirits not having this origin.*

3. *In the case of homonymous geographical indications for wines, protection shall be accorded to each indication, subject to the provisions of paragraph 4 of Article 22. Each Member shall determine the practical conditions under which the homonymous indications in question will be differentiated from each other, taking into account the need to ensure equitable treatment of the producers concerned and that consumers are not misled.*

4. *In order to facilitate the protection of geographical indications for wines, negotiations shall be undertaken in the Council for TRIPS concerning the establishment of a multilateral system of notification and registration of geographical indications for wines eligible for protection in those Members participating in the system.»*

https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf .

⁷Agreement on trade-related aspects of intellectual property rights, Article 25:

Requirements for Protection

1. *Members shall provide for the protection of independently created industrial designs that are new or original. Members may provide that designs are not new or original if they do not significantly differ from known designs or combinations of known design features. Members may provide that such protection shall not extend to designs dictated essentially by technical or functional considerations.*

2. *Each Member shall ensure that requirements for securing protection for textile designs, in particular in regard to any cost, examination or publication, do not unreasonably impair the opportunity to seek and obtain such*

Ρυθμίζονται επίσης τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας στο άρθρο 27 της Σύμβασης σύμφωνα με το οποίο προστατεύονται όλες οι εφευρέσεις είτε προϊόντων είτε διαδικασιών παραγωγής σε όλους τους τομείς της τεχνολογία με την προϋπόθεση ότι πρόκειται για καινούριες και εφευρέσεις οι οποίες περιέχουν πρωτοτυπία, ενώ πρόκειται για εφευρέσεις που επιδέχονται βιομηχανική εφαρμογή⁸. Μάλιστα, σύμφωνα με τη διάταξη, οι ευρεσιτεχνίες προστατεύονται χωρίς να γίνεται διάκριση του μέρους όπου συντελέστηκε η εφεύρεση ή τον τομέα τεχνολογίας που αφορούν ή αν αποτελούν προϊόν εισαγωγής ή παρήχθησαν τοπικά, ενώ δίνεται και το δικαίωμα στα κράτη να εξαιρέσουν κάποιες κατηγορίες εφευρέσεων ρητά από το πεδίο προστασίας. Ορισμένες εφευρέσεις δύνανται να εξαιρούνται από το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας εάν η χρήση τους απαγορεύεται για λόγους δημόσιας τάξης και ηθικής, όπως χαρακτηριστικά αναφέρονται οι διαγνωστικές, θεραπευτικές και χειρουργικές μέθοδοι για τη θεραπεία τόσο των ανθρώπων όσο και των φυτών και των ζώων (εκτός των μικροοργανισμών) και τις κυρίως βιολογικές μεθόδους παραγωγής φυτών και ζώων (εκτός των μη βιολογικών ή μικροβιολογικών μεθόδων). Επιπλέον, υπάρχει πρόβλεψη ούτως ώστε τα μέλη να είναι σε θέση να προβλέπουν την προστασία φυτικών ποικιλιών με διπλώματα ευρεσιτεχνίας.⁹

Ως προς τα μέσα επιβολής της τήρησης της πνευματικής ιδιοκτησίας ορίζεται πως οι νομοθεσίες των χωρών-μελών του ΠΟΕ πρέπει να περιλαμβάνουν διαδικασίες με στόχο την επιβολή της τήρησης των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας οι διαδικασίες αυτές αφορούν τόσο τους αλλοδαπούς δικαιούχους όσο και από τους ίδιους

protection. Members shall be free to meet this obligation through industrial design law or through copyright law.
https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf.

⁸Agreement on trade-related aspects of intellectual property rights, Article 27:

«*Patentable Subject Matter*

1. *Subject to the provisions of paragraphs 2 and 3, patents shall be available for any inventions, whether products or processes, in all fields of technology, provided that they are new, involve an inventive step and are capable of industrial application.*5 *Subject to paragraph 4 of Article 65, paragraph 8 of Article 70 and paragraph 3 of this Article, patents shall be available and patent rights enjoyable without discrimination as to the place of invention, the field of technology and whether products are imported or locally produced.*

2. *Members may exclude from patentability inventions, the prevention within their territory of the commercial exploitation of which is necessary to protect ordre public or morality, including to protect human, animal or plant life or health or to avoid serious prejudice to the environment, provided that such exclusion is not made merely because the exploitation is prohibited by their law.*

3. *Members may also exclude from patentability: (a) diagnostic, therapeutic and surgical methods for the treatment of humans or animals; (b) plants and animals other than micro-organisms, and essentially biological processes for the production of plants or animals other than non-biological and microbiological processes. However, Members shall provide for the protection of plant varieties either by patents or by an effective sui generis system or by any combination thereof. The provisions of this subparagraph shall be reviewed four years after the date of entry into force of the WTO Agreement.»*

https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf.

⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:r11013&from=EL>.

τους υπηκόους των κρατών – μελών¹⁰. Προβλέπεται επίσης, πως οι διαδικασίες αυτές πρέπει να ευνοούν την ισότητα, να είναι θεμιτές και να μην προβλέπουν παράλογες προθεσμίες, ενώ ορίζεται η υποχρέωση για αναθεώρηση των τελικών διοικητικών αποφάσεων από κάποια δικαστική αρχή.¹¹

Η Συμφωνία τέθηκε σε εφαρμογή την 1η Ιανουαρίου 1995 και η Ελλάδα κύρωσε την Τελική Πράξη του Γύρου της Ουρουγουάης με το Ν. 2290/1995.¹²

2. Μέτρα μεταχείρισης αλλοδαπών

Το άρθρο 1 στην 3^η παράγραφο της Συμφωνίας καθιερώνει το ελάχιστο μέτρο μεταχείρισης σύμφωνα με το οποίο τα μέλη θα πρέπει να επιφυλάσσουν τη μεταχείριση που προβλέπεται στη συμφωνία και στους υπηκόους των κρατών – μελών, δίνοντας παράλληλα και τον ορισμό του όρου «υπήκοος» ως κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που έχει τη νόμιμη κατοικία ή τη γνήσια και πραγματική βιομηχανική ή εμπορική έδρα του σε τελωνειακό έδαφος συμβαλλόμενου μέρους.¹³

Αντίστοιχα στο άρθρο 2 §1 της Συμφωνίας διατυπώθηκε ρητά η αντιστοιχία της Σύμβασης με τα άρθρα 1- 12 και 19 της Σύμβασης των Παρισίων.¹⁴

¹⁰ Κ. Α. Στεφάνου – Χ. Β. Γκόρτσος, ο.π.

¹¹ *Ibid.*

¹² ΦΕΚ Α' 28/9.2.1995.

¹³ Agreement on trade-related aspects of intellectual property rights, Article 1:

«*Nature and Scope of Obligations*

1. *Members shall give effect to the provisions of this Agreement. Members may, but shall not be obliged to, implement in their law more extensive protection than is required by this Agreement, provided that such protection does not contravene the provisions of this Agreement. Members shall be free to determine the appropriate method of implementing the provisions of this Agreement within their own legal system and practice.*

2. *For the purposes of this Agreement, the term "intellectual property" refers to all categories of intellectual property that are the subject of Sections 1 through 7 of Part II.*

3. *Members shall accord the treatment provided for in this Agreement to the nationals of other Members.*

1 *In respect of the relevant intellectual property right, the nationals of other Members shall be understood as those natural or legal persons that would meet the criteria for eligibility for protection provided for in the Paris Convention (1967), the Berne Convention (1971), the Rome Convention and the Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits, were all Members of the WTO members of those conventions.*

2 *Any Member availing itself of the possibilities provided in paragraph 3 of Article 5 or paragraph 2 of Article 6 of the Rome Convention shall make a notification as foreseen in those provisions to the Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (the "Council for TRIPS").»*

https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf.

¹⁴ Article 2

«*Intellectual Property Conventions*

1. *In respect of Parts II, III and IV of this Agreement, Members shall comply with Articles 1 through 12, and Article 19, of the Paris Convention (1967).*

Γ. Ορισμοί

1. Η έννοια του έργου στην πνευματική ιδιοκτησία

Ένα πνευματικό δημιούργημα μπορεί να προστατευτεί μόνο εφόσον πληροί τις προϋποθέσεις που το καθιστούν ως έργο.¹⁵ Η έννοια του έργου διατυπώνεται στο άρθρο 2 §1 του Ν. 2121/1993, σύμφωνα με το οποίο ως έργο νοείται κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης, εκφραζόμενο με οποιαδήποτε μορφή. Ενδεικτικά απαριθμούνται ως έργα γραπτά δημιουργήματα, έργα εικόνας ή ήχου κ.λπ.

Αναφορικά με τα έργα στο χώρο του διαδικτύου μπορούν να θεωρηθούν τα κείμενα, οι φωτογραφίες και τα μουσικά και οπτικοακουστικά δημιουργήματα τα οποία όταν θεωρεί πως ενέχουν το χαρακτηριστικό της πρωτοτυπίας προστατεύονται από τις διατάξεις του Ν. 2121/1993, ενώ δεν έχει σχέση η έκταση των δημιουργημάτων αυτών καθώς γίνεται αποδεκτό πως προστατεύονται και τα έργα μικρής έκτασης όπως διαφημιστικές ταινίες, οπτικοακουστικές παραστάσεις κ.λπ.¹⁶

Ως προστατευόμενο στοιχείο του έργου αποτελεί το στοιχείο της μορφής του. Η μορφή του έργου γίνεται αντιληπτή από τις αισθήσεις, σε αντίθεση με την ιδέα η οποία δεν προστατεύεται βάσει των διατάξεων της πνευματικής ιδιοκτησίας. Σύμφωνα και με τη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων¹⁷, η προστασία που παρέχει ο νόμος δεν εκτείνεται σε ιδέες και πληροφορίες (όπως οι τρόποι δημιουργίας των έργων ή οι διαφημιστικές ιδέες), παρά μόνο στην ανάπτυξη των ιδεών αυτών από το δημιουργό και τη δημιουργία τους σε έργο. Μάλιστα, στο νόμο για την περίπτωση προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή διατυπώνεται ξεκάθαρα πως «*οι ιδέες και οι αρχές στις οποίες βασίζεται οποιοδήποτε στοιχείο προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, περιλαμβανομένων και εκείνων στις οποίες βασίζονται τα στοιχεία διασύνδεσής του δεν προστατεύονται.*»

2. *Nothing in Parts I to IV of this Agreement shall derogate from existing obligations that Members may have to each other under the Paris Convention, the Berne Convention, the Rome Convention and the Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits.*»

https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf.

¹⁵ *Ι. Ιγγλεζάκης*, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009, σελ. 74.

¹⁶ *Μαρίνος*, Πνευματική Ιδιοκτησία, σελ. 75

¹⁷ Εφ. Αθ. 80/2008

2. Η έννοια της πρωτοτυπίας στην πνευματική ιδιοκτησία

Σημαντικό στοιχείο και χαρακτηριστικό του έργου αποτελεί η πρωτοτυπία. Σύμφωνα με την κρατούσα στη νομολογία άποψη, η πρωτοτυπία βασίζεται στη θεωρία της στατιστικής μοναδικότητας.¹⁸ Ένα έργο, σύμφωνα με την άποψη αυτή είναι πρωτότυπο, εάν ένας άλλος δημιουργός κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων δεν θα ενεργούσε με τον ίδιο τρόπο, δηλαδή δε θα δημιουργούσε το ίδιο πνευματικό δημιούργημα.¹⁹ Μια άλλη προϋπόθεση εκτός από τη στατιστική μοναδικότητα αποτελεί και όριο πρωτοτυπίας. Το πνευματικό δημιούργημα επομένως θα πρέπει να περιέχει και ένα ελάχιστο όριο πρωτοτυπίας, ένα δημιουργικό ύφος, το οποίο θα συνδέεται με την προσωπικότητα και το ύφος του ίδιου του δημιουργού.²⁰

Αναφορικά με την πρωτοτυπία για βάσεις ηλεκτρονικών δεδομένων και τα προγράμματα ηλεκτρονικού υπολογιστή, εφαρμόζεται το άρθρο 2 §3, περ. δ' του Ν. 2121/1993. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό η πρωτοτυπία του προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή κρίνεται από το αν είναι προσωπικό δημιούργημα του δημιουργού²¹, ενώ για

¹⁸ ΕφΠειρ 281/2005, ΝΟΜΟΣ, Εφαθ 8153/1999, ΕΕμπΔ 2000,171.

¹⁹ ΑΠ 118/2006, ΝοΒ 2006,1140.

²⁰ ΑΠ 257/1995, ΝοΒ 43,893.

²¹ Ν. 2121/1993, άρθρο 2 §3:

«Αντικείμενο του δικαιώματος

1. Ως έργο νοείται κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης, που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή, ιδίως τα γραπτά ή προφορικά κείμενα, οι μουσικές συνθέσεις, με κείμενο ή χωρίς, τα θεατρικά έργα, με μουσική ή χωρίς, οι χορογραφίες και οι παντομίμες, τα οπτικοακουστικά έργα, τα έργα των εικαστικών τεχνών, στα οποία περιλαμβάνονται τα σχέδια, τα έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, τα χαρακτικά έργα και οι λιθογραφίες, τα αρχιτεκτονικά έργα, οι φωτογραφίες, τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών, οι εικονογραφήσεις, οι χάρτες, τα τρισδιάστατα έργα που αναφέρονται στη γεωγραφία, την τοπογραφία, την αρχιτεκτονική ή την επιστήμη.

2. Νοούνται επίσης ως έργα οι μεταφράσεις, οι διασκευές, οι προσαρμογές και οι άλλες μετατροπές έργων ή εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης, καθώς και οι συλλογές έργων ή συλλογές εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης ή απλών γεγονότων και στοιχείων, όπως οι εγκυκλοπαίδειες και οι ανθολογίες (παραλείπονται λέξεις) εφόσον η επιλογή ή η διευθέτηση του περιεχομένου τους είναι πρωτότυπη. Η προστασία των έργων της παρούσας παραγράφου γίνεται με την επιφύλαξη των δικαιωμάτων στα προϋπάρχοντα έργα, που χρησιμοποιήθηκαν ως αντικείμενο των μετατροπών ή των συλλογών.

2.α. Αντικείμενο προστασίας είναι και οι βάσεις δεδομένων οι οποίες λόγω της επιλογής ή διευθέτησης του περιεχομένου τους αποτελούν πνευματικά δημιουργήματα. Η προστασία αυτή δεν εκτείνεται στο περιεχόμενο των βάσεων δεδομένων και δεν θίγει κανένα από τα δικαιώματα που υφίστανται στο περιεχόμενο αυτό. Ως βάση δεδομένων νοείται η συλλογή έργων, δεδομένων ή άλλων ανεξάρτητων στοιχείων, διευθετημένων κατά συστηματικό ή μεθοδικό τρόπο και ατομικώς προσιτών με ηλεκτρονικά μέσα ή με άλλο τρόπο (άρθρα 3 και 1 παρ. 2 Οδηγίας 96/9).

3. Με την επιφύλαξη των διατάξεων του κεφαλαίου 7 του παρόντος νόμου, θεωρούνται ως έργα λόγου προστατευόμενα κατά τις διατάξεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών και το προπαρασκευαστικό υλικό του σχεδιασμού τους. Η προστασία παρέχεται σε κάθε μορφή έκφρασης ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή. Οι ιδέες και οι αρχές στις οποίες βασίζεται οποιοδήποτε στοιχείο προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, περιλαμβανομένων και εκείνων στις οποίες βασίζονται τα συστήματα διασύνδεσής του, δεν προστατεύονται κατά τον παρόντα νόμο. Ένα πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή θεωρείται πρωτότυπο εφόσον είναι προσωπικό πνευματικό δημιούργημα του δημιουργού του.

4. Η προστασία του παρόντος νόμου είναι ανεξάρτητη από την αξία και τον προορισμό του έργου, καθώς και από το γεγονός ότι το έργο προστατεύεται ενδεχομένως και από άλλες διατάξεις.

τις βάσεις δεδομένων για τη διαπίστωση της πρωτοτυπίας αποφασιστικό κριτήριο αποτελεί η πρωτότυπη διαπίστωση του περιεχομένου της.²²

Πιο περίπλοκο ζήτημα αποτελεί η περίπτωση μετατροπής έργων λόγου ή τέχνης (όπως για παράδειγμα οπτικοακουστικών έργων) σε ψηφιακά έργα και αντίστοιχα, έχοντας ως αποτέλεσμα την αφαίρεση ή αλλαγή ήχου ή κάποιου άλλου χαρακτηριστικού στοιχείου του αρχείου αυτού. Στην περίπτωση αυτή, δεδομένου ότι ελλείπει το γνώρισμα της πρωτοτυπίας το ζήτημα που προκύπτει είναι αν η προστασία συνεχίζεται και στις περιπτώσεις αυτές.²³

Το ζήτημα αποτελεί αντικείμενο της υπόθεσης *Infopaq* (2009). Η υπόθεση αφορούσε τη νομική φύση ενός καταλόγου ο οποίος περιείχε αποσπάσματα από δημοσιογραφικά άρθρα τα οποία η *Infopaq* ψηφιοποίησε αυτόματα. Στην εν λόγω υπόθεση κρίθηκε ότι «η σώρευση των αποσπασμάτων αυτών μπορεί να συνεπάγεται την ανασύσταση εκτεταμένων τμημάτων δυναμένων να αντανακλούν την πρωτοτυπία του οικείου έργου, εφόσον περιλαμβάνουν πολλά στοιχεία τα οποία δύνανται να εκφράζουν την προσωπική πνευματική εργασία του δημιουργού του έργου αυτού»²⁴.

5. Η προστασία του παρόντος νόμου δεν εκτείνεται σε επίσημα κείμενα με τα οποία εκφράζεται η άσκηση πολιτειακής αρμοδιότητας και ιδίως σε νομοθετικά, διοικητικά ή δικαστικά κείμενα, καθώς και στις εκφράσεις της λαϊκής παράδοσης, στις ειδήσεις και στα απλά γεγονότα ή στοιχεία.»

²² Ν. 2121/1993, άρθρο 2α.

²³ Μαρίνος, Πνευματική ιδιοκτησία, σελ. 77.

²⁴ C-5/08 - *Infopaq International*, σημειώσεις 47-50:

«47. Συνεπώς, λαμβανομένης υπόψη της απαιτήσεως ευρείας ερμηνείας του περιεχομένου της προστασίας που παρέχει το άρθρο 2 της οδηγίας 2001/29, δεν αποκλείεται ορισμένες μεμονωμένες φράσεις, ή μάλιστα ορισμένα τμήματα φράσεων του οικείου κειμένου, να έχουν τη δυνατότητα να μεταδώσουν στον αναγνώστη την πρωτοτυπία ενός δημοσιεύματος όπως ενός άρθρου του Τύπου, γνωστοποιώντας του ένα στοιχείο το οποίο, καθεαυτό, αποτελεί την έκφραση της προσωπικής πνευματικής δημιουργίας του συντάκτη του άρθρου αυτού. Επομένως, τέτοιες φράσεις ή τέτοια τμήματα φράσεων δύνανται να αποτελέσουν το αντικείμενο της προστασίας του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής.

48. Επομένως, η αναπαραγωγή αποσπάσματος ενός προστατευμένου έργου το οποίο, όπως αυτό της κύριας δίκης, περιλαμβάνει ένδεκα συνεχόμενες λέξεις του, δύνανται να αποτελέσει εν μέρει αναπαραγωγή, υπό την έννοια του άρθρου 2 της οδηγίας 2001/29, εάν το απόσπασμα αυτό –γεγονός που απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει– περιλαμβάνει ένα στοιχείο του έργου το οποίο, καθεαυτό, εκφράζει την προσωπική πνευματική εργασία του δημιουργού.

49. Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι η χρησιμοποιούμενη από την *Infopaq* διαδικασία συλλογής δεδομένων καθιστά δυνατή την επανάληψη πολλών αποσπασμάτων προστατευμένων έργων. Συγκεκριμένα, η διαδικασία αυτή αναπαράγει απόσπασμα αποτελούμενο από ένδεκα λέξεις κάθε φορά που η λέξη κλειδί εμφανίζεται στο οικείο έργο και, εξάλλου, λειτουργεί συχνά σε συνάρτηση με πολλές λέξεις κλειδιά, εφόσον ορισμένοι πελάτες ζητούν από την *Infopaq* να συντάξει περιλήψεις βάσει πολλών κριτηρίων.

50. Έτσι, η διαδικασία αυτή αυξάνει τη δυνατότητα της *Infopaq* να πραγματοποιεί εν μέρει αναπαραγωγές υπό την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/29, διότι η σώρευση των αποσπασμάτων αυτών μπορεί να συνεπάγεται την ανασύσταση εκτεταμένων τμημάτων δυναμένων να αντανακλούν την πρωτοτυπία του οικείου έργου, εφόσον περιλαμβάνουν πολλά στοιχεία τα οποία δύνανται να εκφράζουν την προσωπική πνευματική εργασία του δημιουργού του έργου αυτού.»

Σχετικά με τη δημιουργία ενός κοινού ορισμού της πρωτοτυπίας χαρακτηριστική είναι η υπόθεση *Painer* (2013). Η υπόθεση αυτή αφορούσε τη δυνατότητα προστασίας ενός φωτογραφικού πορτραίτου από την πνευματική ιδιοκτησία. Συγκεκριμένα, μετά τη δραπετεύση μιας γυναίκας έπειτα από πολυετή κράτησή της, τα μέσα χρησιμοποίησαν σχολική φωτογραφία του κοριτσιού που είχαν στην κατοχή τους. Οι δικαστές έκριναν πως οι επιλογές του φωτογραφικού πορτραίτου (όπως το πλαίσιο, ο φωτισμός, η μηχανή, η στάση κ.λπ.) αποτελούν «αποτέλεσμα προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού του», επομένως η φωτογραφία είναι πρωτότυπη²⁵.

Για τις ανάγκες εναρμόνισης του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, υιοθετείται ένας νομολογιακός ορισμός της πρωτοτυπίας.²⁶

Στην ελληνική έννομη τάξη, έχει κριθεί νομολογιακά ότι «το πρόγραμμα υπολογιστή είναι πρωτότυπο, εφόσον είναι αποτέλεσμα προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού του, κατά συνέπεια αρκεί το ίδιο κριτήριο πρωτοτυπίας που απαιτείται για τα άλλα έργα του πνεύματος»²⁷. Δηλαδή, κρίθηκε πως το πρόγραμμα χαρακτηρίζεται ως

²⁵ C-145/10, *Eva-Maria Painer v. Standard VerlagsGmbH and others*, 2013, σημειώσεις 90-96:

«90. Όσον αφορά τα φωτογραφικά πορτρέτα, επιβάλλεται η επισήμανση ότι ο δημιουργός μπορεί να πραγματοποιήσει τις ελεύθερες και δημιουργικές του επιλογές με πλείονες τρόπους και σε διάφορα χρονικά σημεία κατά την παραγωγή τους.

91. Στο στάδιο της προετοιμασίας, ο δημιουργός μπορεί να επιλέξει τη θέση, τη στάση του ατόμου που θα φωτογραφηθεί ή τον φωτισμό. Κατά τη λήψη του φωτογραφικού πορτρέτου, μπορεί να επιλέξει το κάδρο, τη γωνία λήψεως καθώς και τη δημιουργούμενη ατμόσφαιρα. Τέλος, κατά την εκτύπωση του κλισέ, ο δημιουργός μπορεί να επιλέξει μεταξύ πλειόνων διαθέσιμων τεχνικών εκτύπωσης εκείνη που προτιμά ή, ενδεχομένως, να χρησιμοποιήσει λογισμικό.

92. Μέσω των ποικίλων αυτών επιλογών, ο δημιουργός φωτογραφικού πορτρέτου μπορεί, επομένως, να δώσει το «προσωπικό του άγγιγμα» στο έργο που δημιουργήθηκε.

93. Κατά συνέπεια, όσον αφορά τα φωτογραφικά πορτρέτα, το περιθώριο που έχει ο δημιουργός για να εκφράσει τις δημιουργικές του ικανότητες δεν είναι απαραίτητως περιορισμένο, ή ακόμα και ανύπαρκτο.

94. Κατόπιν των προεκτεθέντων, πρέπει επομένως να γίνει δεκτό ότι ένα φωτογραφικό πορτρέτο μπορεί, δυνάμει του άρθρου 6 της οδηγίας 93/98, να προστατεύεται από δικαίωμα δημιουργού υπό την προϋπόθεση, την οποία απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξετάσει σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, ότι μία τέτοια φωτογραφία είναι αποτέλεσμα πνευματικής εργασίας του δημιουργού η οποία αντανακλά την προσωπικότητά του και εκδηλώνεται με τις ελεύθερες και δημιουργικές του επιλογές κατά την παραγωγή της φωτογραφίας αυτής.

95. Όσον αφορά, δεύτερον, το ερώτημα αν η προστασία αυτή είναι κατώτερη εκείνης της οποίας απολαύουν άλλα έργα, ιδίως τα άλλα φωτογραφικά έργα, επιβάλλεται εκ προοιμίου η επισήμανση ότι ο δημιουργός προστατευόμενου έργου απολαύει, μεταξύ άλλων, δυνάμει του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/29, του αποκλειστικού δικαιώματος να επιτρέπει ή να απαγορεύει, την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει.

96. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η προστασία του άρθρου 2 της οδηγίας 2001/29 πρέπει να έχει ευρύ περιεχόμενο (βλ. απόφαση *Infopaq International*, προπαρατεθείσα, σκέψη 43).»

²⁶ P. Jougleux, Ευρωπαϊκό δίκαιο του διαδικτύου, Νομικές πτυχές του διαδικτύου στην Ευρώπη, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016, σελ. 160.

²⁷ Μονομελές Εφετείο Θεσσαλονίκης 1786/2014 και σύμφωνα με το άρθρο 1 της Οδηγίας 91/250/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 1991:

«1. Σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας οδηγίας, τα κράτη μέλη προστατεύουν τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας σαν λογοτεχνικά έργα κατά την έννοια της σύμβασης της Βέρνης για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων. Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, ο όρος

πρωτότυπο εφόσον διαθέτει το δημιουργικό ύφος εκείνου που το δημιούργησε, διαχωρίζοντάς το από άλλα έργα.²⁸

Στην απόφαση της *SAS Institute (2012)* για την προστασία πνευματικής ιδιοκτησίας προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, κρίθηκε ότι²⁹ «κατά το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/250, τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών προστατεύονται με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ως λογοτεχνικά έργα, υπό την έννοια της Συμβάσεως της Βέρνης. Η παράγραφος 2 του εν λόγω άρθρου επεκτείνει την προστασία αυτή σε κάθε μορφή εκφράσεως ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή. Διευκρινίζει, ωστόσο, ότι οι ιδέες και οι αρχές στις οποίες στηρίζεται οποιοδήποτε στοιχείο προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, περιλαμβανομένων και εκείνων στις οποίες στηρίζονται τα συστήματα διασυνδέσεώς του δεν προστατεύονται με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας βάσει της οδηγίας αυτής.»³⁰

"προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών" περιλαμβάνει και το προπαρασκευαστικό υλικό σχεδιασμού τους. 2. Η προστασία σύμφωνα με την παρούσα οδηγία ισχύει για κάθε μορφή έκφρασης ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή. Οι ιδέες και οι αρχές στις οποίες βασίζεται οποιοδήποτε στοιχείο προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, περιλαμβανομένων και εκείνων στις οποίες βασίζονται τα συστήματα διασυνδέσεώς του, δεν προστατεύονται με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας βάσει της παρούσας οδηγίας.

3. Ένα πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή προστατεύεται εφόσον είναι πρωτότυπο με την έννοια ότι είναι αποτέλεσμα προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού του. Η παροχή της προστασίας δεν εξαρτάται από την εφαρμογή καν ενός άλλου κριτηρίου.»

²⁸ «Όσον αφορά δε την ελληνική νομολογία έγινε δεκτό ότι το πρόγραμμα του ηλεκτρονικού υπολογιστή προστατεύεται, εφόσον χαρακτηρίζεται από μία προσωπική πνευματική συμβολή του δημιουργού του και από μία ιδιαίτερη ατομικότητα ή εφόσον εμφανίζει δημιουργικό ύφος που το διαφοροποιεί από άλλα παρεμφερή προγράμματα και ασχέτως εάν αυτά ως τεχνολογικό προϊόν προστατεύονται με το απόλυτο και αποκλειστικό δικαίωμα της ευρεσιτεχνίας (άρθρο 45 του ν. 2121/1993, βλ και ΑΠ (Ποινικό τμήμα) 1500/2006, ΑΠ 919/2007, ΕφΠειρ 599/2012, δημ.Νόμος). Δεν αρκεί όμως για να προσδώσει πρωτοτυπία σε ένα έργο, το απλό γεγονός ότι αυτό δεν είναι αντιγραφή (ακόμη και με κάποιες παραλλαγές) ενός άλλου, ούτε η πρωτοτυπία ταυτίζεται με τον κόπο, την επιμέλεια, την έκταση, τη χρησιμότητα, τη δαπάνη ή τη χρονική διάρκεια που απαιτήθηκαν για την εκπόνηση του, αλλά θα πρέπει να παρουσιάζει (ως σύνολο ή τμήμα του) την απαιτούμενη πρωτοτυπία. (ΕιρΑθ 1036/2011, ΕφΑθ 6193/2006, δημ. Νόμος). Εξάλλου, η προστασία του πρωτότυπου έργου είναι ανεξάρτητη από το μέγεθος ή την ολοκλήρωση ή την αξία αυτού ή τον προορισμό του, δηλαδή τη δυνατότητα εμπορικής εκμεταλλεύσεώς του ή αποκτήσεως ακαδημαϊκού ή άλλου επιστημονικού τίτλου.»

²⁹ C-406/2010, *SAS Institute Inc. v. World Programming Ltd*

«71.1) Το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 91/250/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 1991, για τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών, έχει την έννοια ότι ούτε οι λειτουργικές δυνατότητες ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή ούτε η γλώσσα προγραμματισμού και ο μορφότυπος αρχείων δεδομένων που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή για την εκμετάλλευση ορισμένων λειτουργιών του, συνιστούν μορφή εκφράσεως του προγράμματος αυτού και, ως εκ τούτου, δεν προστατεύονται με το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας επί των προγραμμάτων ηλεκτρονικού υπολογιστή, υπό την έννοια της οδηγίας αυτής.» με την αιτιολογία μεταξύ των άλλων και την υπό στοιχείο 40 έχουσα ως εξής: «Συγκεκριμένα, όπως επισημαίνει ο γενικός εισαγγελέας στη σκέψη 57 των προτάσεων του, η παραδοχή ότι η λειτουργική δυνατότητα προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή μπορεί, αυτή καθαυτήν, να τύχει προστασίας με το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας θα συνεπαγόταν τη δυνατότητα μονοπωλήσεως των ιδεών, εις βάρος της τεχνικής προόδου και της βιομηχανικής αναπτύξεως.»

³⁰ ο.π., σκέψεις 29-31. Ι. Κ. Καράκωστας, Δίκαιο & Ίντερνετ, Νομικά ζητήματα του διαδικτύου, 3η Έκδοση, Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2009, σελ. 131-136.

Δ. Η διεθνής προστασία του πνευματικού δικαιώματος στο διαδίκτυο

Η φύση του διεθνούς δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας είναι διφυής.

Στηρίζεται σε διεθνείς συμβάσεις άρα και αποτελεί δημόσιο διεθνές δίκαιο καταλαμβάνοντας όχι μόνο την προστασία των αγαθών αλλά και ενδιαφέρεται για την κυριότητα και τον οικονομικό τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας, που αποτελεί τμήμα του διεθνούς οικονομικού δικαίου.³¹

Παράλληλα, το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας έχει φύση ιδιωτικού διεθνούς δικαίου καθώς εφαρμόζεται σε καταστάσεις όπου υπάρχει σύγκρουση εθνικών δικαίων, ενώ δανείζεται από αυτό δύο βασικά στοιχεία: τη *lex loci* ή τη *lex fori*. Βάσει της πρώτης αρχής εφαρμοστέο θα είναι το δίκαιο της προέλευσης του έργου, εκεί δηλαδή όπου το έργο δημιουργήθηκε, ενώ με βάση τη δεύτερη εφαρμοστέο θα είναι το δίκαιο της χώρας όπου ζητείται η προστασία του έργου.³²

Στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων, δημιουργήθηκαν δύο διεθνείς Συμβάσεις η Σύμβαση της Βέρνης του 1886 και η Παγκόσμια Σύμβαση της Γενεύης του 1952.

Παράλληλα, έχουν εκδοθεί οι κάτωθι Κοινοτικές Οδηγίες που έχουν εναρμονισθεί στην Ελληνική νομοθεσία διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στο νέο περιβάλλον:

α) Η Οδηγία 91/250/ΕΟΚ για τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών, σύμφωνα με την οποία τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών προστατεύονται ως λογοτεχνικά έργα με τις διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας.

β) Η Οδηγία 92/100/ΕΟΚ σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας. Βάσει της Οδηγίας θεσπίζεται το αποκλειστικό δικαίωμα εκμίσθωσης και δανεισμού για όλα τα έργα και τις εισφορές ορισμένων δικαιούχων συγγενικών δικαιωμάτων.

³¹ Α. Ε. Κοτσίρης, Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας και Κοινοτικό κεκτημένο, 7η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017, σελ. 310-311. G. Dutfield – U. Suthersanen, Global Intellectual Property Law, Edward Elgar Publishing, Cheltenham – Northampton, 2008, pp. 3-19.

³² *Ibid.*

γ) Η Οδηγία 93/83/ΕΟΚ περί συντονισμού ορισμένων κανόνων όσον αφορά το δικαίωμα του δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα που εφαρμόζονται στις δορυφορικές ραδιοηλεκτρονικές μεταδόσεις και την καλωδιακή αναμετάδοση. Δημιουργείται ομοιόμορφο νομικό πλαίσιο το οποίο αφορά δραστηριότητες δορυφορικής ραδιοηλεκτρονικής και καλωδιακής μετάδοσης στην Ευρώπη.

δ) Η Οδηγία 93/98/ΕΟΚ περί εναρμονίσεως της διάρκειας προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και ορισμένων συγγενών δικαιωμάτων, με την οποία εναρμονίζεται στα 70 έτη μετά το θάνατο του δημιουργού και 50 έτη για τα συγγενικά δικαιώματα η διάρκεια προστασίας τους.

ε) Η Οδηγία 96/9/ΕΟΚ για τη νομική προστασία των βάσεων δεδομένων. Υπάγονται οι ψηφιακές ή ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων όπως και οι παραδοσιακές μη ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων. Οι βάσεις δεδομένων προστατεύονται ανεξάρτητα από την προστασία με την πνευματική ιδιοκτησία αρκεί να εμφανίζουν πρωτοτυπία και να αποτελούν πνευματική δημιουργία του δημιουργού. Προστατεύεται δηλαδή βάσει της Οδηγίας η επένδυση του κατασκευαστή μιας βάσης δεδομένων, αποτελώντας *sui generis* δικαίωμα στον κατασκευαστή για απαγόρευση εξαγωγής ή επαναχρησιμοποίησης του συνόλου ή ουσιώδους μέρους του περιεχομένου της βάσης δεδομένων.³³

³³Ι. Κ. Καράκωστας, ο.π. Δ. Καλλινίκου, Το θεσμικό πλαίσιο για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία των πληροφοριών.

II. Η ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Ο Κανονισμός 44/2001 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις εφαρμόζεται και στις περιπτώσεις προσβολής δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.³⁴

A. Αποκλειστική δικαιοδοσία

Σύμφωνα με το σύστημα των Βρυξελλών και συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 24 του Κανονισμού Βρυξέλλες *Ibis* (άρθρο 22 Κανονισμού Βρυξέλλες I και άρθρο 16 §4 της Σύμβασης των Βρυξελλών) ορίζεται αποκλειστική δικαιοδοσία των κρατών – μελών χωρίς να λαμβάνεται υπόψη τη κατοικία των διαδίκων. Σχετικά με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, η διάταξη αυτή εξειδικεύει το ζήτημα της δικαιοδοσίας στην παράγραφο 4 του άρθρου.

Συγκεκριμένα, στο άρθρο 24 §4 του Κανονισμού Βρυξέλλες *Ibis* οριοθετείται η δικαιοδοσία ως προς τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας και άλλων δικαιωμάτων που προϋποθέτουν καταχώρηση ή κατάθεση για την προστασία τους.³⁵ Το εν λόγω άρθρο

³⁴ S. Leible – A. Ohly, *Intellectual Property and Private International Law*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2009, pp. 253-254.

³⁵ Κανονισμός Βρυξέλλες *Ibis*, άρ. 24:

«Αποκλειστική δικαιοδοσία

Τα ακόλουθα δικαστήρια κράτους μέλους έχουν αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η κατοικία των διαδίκων:

1. σε υποθέσεις εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί ακινήτων και μισθώσεων ακινήτων, τα δικαστήρια του κράτους μέλους της τοποθεσίας του ακινήτου.

Πάντως, σε υποθέσεις μισθώσεων ακινήτων που συνάπτονται για προσωρινή ιδιωτική χρήση μέγιστης διάρκειας έξι συνεχών μηνών, έχουν επίσης διεθνή δικαιοδοσία τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο έχει την κατοικία του ο εναγόμενος, εφόσον ο μισθωτής είναι φυσικό πρόσωπο και ο ιδιοκτήτης και ο μισθωτής έχουν την κατοικία τους στο ίδιο κράτος μέλος·

2. σε δίκες που έχουν ως αντικείμενο το κύρος της σύστασης, ακυρότητας ή λύσης εταιρειών ή άλλων νομικών προσώπων ή ενώσεων φυσικών ή νομικών προσώπων ή το κύρος αποφάσεων των οργάνων τους, τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο η εταιρεία, το νομικό πρόσωπο ή η ένωση έχουν την έδρα τους. Προκειμένου να καθορισθεί η έδρα, το δικαστήριο εφαρμόζει τους ιδιωτικού διεθνούς δικαίου κανόνες του·

3. σε δίκες που έχουν ως αντικείμενο το κύρος καταχωρίσεων σε δημόσια βιβλία, τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου τηρούνται τα βιβλία αυτά·

4. σε δίκες που έχουν ως αντικείμενο την καταχώριση ή το κύρος διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, σημάτων, σχεδίων και υποδειγμάτων ή άλλων ανάλογων δικαιωμάτων τα οποία επιδέχονται κατάθεση ή καταχώριση, ανεξαρτήτως εάν το ζήτημα τίθεται στο πλαίσιο ασκήσεως αγωγής ή προβολής ένστασης, τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου ζητήθηκε, πραγματοποιήθηκε, ή θεωρείται ότι πραγματοποιήθηκε η κατάθεση ή η καταχώριση σύμφωνα με πράξη της Ένωσης ή με διεθνή σύμβαση.

Με την επιφύλαξη της δικαιοδοσίας του Ευρωπαϊκού Γραφείου Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας, σύμφωνα με τη σύμβαση χορηγήσεως ευρωπαϊκών διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, που υπογράφηκε στο Μόναχο στις 5 Οκτωβρίου 1973, τα

δίδει αποκλειστική δικαιοδοσία στα δικαστήρια του κράτους – μέλους όπου πραγματοποιήθηκε η κατάθεση ή καταχώρηση του δικαιώματος αυτού (π.χ. του σήματος). Επομένως, σύμφωνα με το άρθρο δεν απαιτείται τα μέρη να έχουν την κατοικία τους σε κράτος – μέλος. Δικαιοδοσία σε κάθε περίπτωση έχουν τα δικαστήρια όπου έχει γίνει η καταχώρηση, ακόμη και σε περίπτωση που κανένα από τα δύο συμβαλλόμενα μέρη δεν έχουν την κατοικία τους στο κράτος του *forum* μιας και κύριο ζήτημα της διαφοράς αποτελεί το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και όχι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των διαδίκων.³⁶ Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί πως το άρθρο δεν εφαρμόζεται σε περιπτώσεις όπου το δικαίωμα έχει καταχωρηθεί σε τρίτο κράτος εκτός κρατών – μελών της Ε.Ε.

Η αποκλειστική δικαιοδοσία του άρθρου 24 θεωρείται ως εκδήλωση της κυριαρχίας των κρατών, δεδομένου πως η κατοχύρωση των δικαιωμάτων ευρεσιτεχνίας απαιτεί την πλήρωση προϋποθέσεων βάσει διοικητικών διαδικασιών σύμφωνα με το νομοθετικό πλαίσιο που ισχύει σε εκάστοτε κράτος. Το σκεπτικό επομένως πίσω από τη διάταξη είναι η σύνδεση των διαδικασιών για την κατοχύρωση του δικαιώματος και παράλληλα η δυνατότητα ελέγχου της ευρεσιτεχνίας από τις αρμόδιες αρχές του κράτους – μέλους. Το κράτος λοιπόν στο οποίο γίνεται η κατοχύρωση αυτή θα είναι το κατεξοχήν αρμόδιο για να αποφασίσει σχετικά με το ζήτημα της κατοχύρωσης και εγκυρότητας του δικαιώματος, ενώ ακόμη μια ενδεχόμενη συμφωνία των μερών δεν δύναται να παρακάμψει το γενικό κανόνα του Κανονισμού.³⁷ Η άποψη αυτή υποστηρίχθηκε και στην απόφαση *GAT*³⁸ για τη χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας βάσει του άρθρου 24 §4.

*δικαστήρια κάθε κράτους μέλους έχουν αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία σε υποθέσεις που αφορούν την καταχώριση ή το κύρος οποιουδήποτε ευρωπαϊκού διπλώματος ευρεσιτεχνίας που χορηγείται για το εν λόγω κράτος μέλος·
5. σε δίκες που έχουν ως αντικείμενο την αναγκαστική εκτέλεση αποφάσεων, τα δικαστήρια του κράτους μέλους εκτέλεσης της απόφασης.»*

³⁶T. Kono, *Intellectual Property and Private International Law: Comparative Perspectives*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2012, σελ. 37. P Jenard, Report on the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters.

³⁷ T. Kono, ο.π., p. 37 -38 S. Leible – A. Ohly, pp. 252-253.

³⁸ C-4/03, ECJ *GAT v LuK*, 2006, σημειώσεις 22-25:

*«22. Έτσι, η αποκλειστική δικαιοδοσία επί των διαφορών σε θέματα καταχωρίσεως ή κύρους των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, η οποία αναγνωρίζεται στα δικαστήρια των συμβαλλομένων κρατών, στο έδαφος των οποίων ζητήθηκε ή πραγματοποιήθηκε η κατάθεση ή καταχώριση του διπλώματος ευρεσιτεχνίας, δικαιολογείται από το γεγονός ότι τα δικαστήρια αυτά είναι τα πλέον κατάλληλα να εκδικάζουν περιπτώσεις όπου η διαφορά άπτεται η ίδια του κύρους του διπλώματος ευρεσιτεχνίας ή του υποστατού της καταθέσεως ή της καταχωρίσεως (προπαρατεθείσα απόφαση *Duijnste*, σκέψη 22). Τα δικαστήρια του συμβαλλόμενου κράτους, στο έδαφος του οποίου τηρούνται μητρώα, δύνανται να αποφαίνονται κατ' εφαρμογή του εθνικού δικαίου τους σχετικά με το κύρος και τα αποτελέσματα των*

Β. Γενική βάση δικαιοδοσίας: η κατοικία του εναγομένου

Το άρθρο 4³⁹ του Κανονισμού Βρυξέλλες *Ibis* (άρθρο 2 του Κανονισμού Βρυξέλλες I και άρθρο 2 της Σύμβασης των Βρυξελλών) θέτει τη γενική βάση της δικαιοδοσίας που αποτελεί η κατοικία του εναγομένου. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη διάταξη, τα άτομα τα οποία έχουν την κατοικία τους σε κράτος – μέλος θα πρέπει να ενάγονται ενώπιον δικαστηρίων του κράτους – μέλους αυτού. Συγκεκριμένα, πρόκειται για την αρχή *actor sequitur forum rei*, ο γενικός κανόνας της οποίας βασίζεται στο σκεπτικό της δυνατότητας προστασίας του εναγομένου⁴⁰. Στο σύστημα των Βρυξελλών δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη διάταξη η οποία να καθορίζει τον τόπο κατοικίας των φυσικών προσώπων. Ο καθορισμός του τόπου κατοικίας γίνεται βάσει του άρθρου 62 του Κανονισμού Βρυξέλλες *Ibis* (άρθρο 59 του Κανονισμού Βρυξέλλες I και άρθρο 52 της Σύμβασης των Βρυξελλών), σύμφωνα με το οποίο η κατοικία του ενός φυσικού προσώπου θα πρέπει να καθορίζεται σύμφωνα με τους νόμους του *forum*.⁴¹

διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας που χορηγήθηκαν στο εν λόγω κράτος. Η σχετική μέριμνα για ορθή απονομή της δικαιοσύνης προσλαμβάνει ακόμη μεγαλύτερη σημασία στον τομέα των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας ώστε, ενόψει της ιδιομορφίας του θέματος, πλείονα συμβαλλόμενα κράτη να έχουν θεσπίσει ειδικό σύστημα ένδικης προστασίας, επιφυλάσσοντας την οικεία διαφορά υπέρ ειδικών δικαστηρίων.

23. Η ανωτέρω αποκλειστική διεθνής δικαιοδοσία δικαιολογείται επίσης από το γεγονός ότι η χορήγηση των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας συνεπάγεται διαμεσολάβηση της εθνικής διοικήσεως (βλ., συναφώς, την έκθεση *Jenard* σχετικά με τη Σύμβαση, *EE* 1986, C 298, σ. 64).

24. Όσον αφορά τη θέση που κατέχει το άρθρο 16 της Συμβάσεως στο σύστημα αυτής, πρέπει να επισημανθεί ότι οι προβλεπόμενοι στο ανωτέρω άρθρο κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας περιβάλλονται αποκλειστικό και επιτακτικής φύσεως χαρακτήρα ο οποίος επιβάλλεται με ειδικό σθένος τόσο στους ιδιώτες όσο και στον δικαστή. Οι διάδικοι αδυνατούν να παρεκκλίνουν από την εφαρμογή του μέσω συμφωνίας περί απονομής δικαιοδοσίας (άρθρο 17, τέταρτο εδάφιο, της Συμβάσεως) με εκούσια εμφάνιση του εναγομένου (άρθρο 18 της Συμβάσεως). Το δικαστήριο συμβαλλόμενου κράτους, το οποίο έχει επιληφθεί διαφοράς κρινόμενης ως κύριου ζητήματος, για την οποία διαφορά έχει, δυνάμει του άρθρου 16 της Συμβάσεως, διεθνή δικαιοδοσία δικαστήριο άλλου συμβαλλόμενου κράτους, οφείλει να διαπιστώσει αυτεπαγγέλτως την έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας του (άρθρο 19 της Συμβάσεως). Απόφαση εκδοθείσα κατά παράβαση των διατάξεων του εν λόγω άρθρου 16 δεν εμπίπτει στο σύστημα αναγνώρισεως και εκτελέσεως της Συμβάσεως (άρθρα 28, πρώτο εδάφιο, και 34, δεύτερο εδάφιο, της Συμβάσεως).

25. Λαμβανομένης υπόψη της θέσεως που κατέχει το άρθρο 16, σημείο 4, της Συμβάσεως στο σύστημα αυτής και ενόψει του επιδιωκόμενου σκοπού, πρέπει να συναχθεί ότι η προβλεπόμενη με την εν λόγω διάταξη αποκλειστική διεθνής δικαιοδοσία πρέπει να τυγχάνει εφαρμογής ανεξαρτήτως του δικονομικού πλαισίου εντός του οποίου τίθεται το ζήτημα του κύρους διπλώματος ευρεσιτεχνίας, αδιακρίτως στα πλαίσια ασκήσεως αγωγής ή προβολής ενστάσεως, κατά την κίνηση της δίκης ή σε μεταγενέστερο στάδιο αυτής.».

³⁹ Κανονισμός Βρυξέλλες *Ibis*, άρθρο 4:

1. Με την επιφύλαξη των διατάξεων του παρόντος κανονισμού, τα πρόσωπα που έχουν την κατοικία τους στο έδαφος κράτους μέλους ενάγονται ενώπιον των δικαστηρίων αυτού του κράτους μέλους, ανεξάρτητα από την ιθαγένειά τους.

2. Τα πρόσωπα που δεν έχουν την ιθαγένεια του κράτους μέλους στο οποίο κατοικούν, υπάγονται, στο κράτος αυτό, στους κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας που ισχύουν για τους ημεδαπούς.

⁴⁰ Γ. Πανόπουλος, Η Σύμβαση Βρυξελλών και οι Κανονισμοί Βρυξέλλες I & Ia, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018, σελ. 44-45.

⁴¹ Κανονισμός Βρυξέλλες *Ibis*, άρθρο 62:

1. Για να καθορίσει αν διάδικος έχει την κατοικία του στο έδαφος του κράτους μέλους του επιληφθέντος δικαστηρίου, το δικαστήριο εφαρμόζει το εθνικό δίκαιο.

Αναφορικά με την περίπτωση των νομικών προσώπων, το άρθρο 63 του Κανονισμού Βρυξέλλες *Ibis* (άρθρο 60 του Κανονισμού Βρυξέλλες I) ορίζει τον τόπο όπου η εταιρία, ή το νομικό πρόσωπο ή η ένωση προσώπων διαθέτει είτε την καταστατική της έδρα, είτε την κεντρική διοίκηση, είτε την κύρια εγκατάστασή της.⁴²

Ειδικότερη διάταξη ως προς την κατοικία θεμελιώνεται με το άρθρο 7 §5 του Κανονισμού Βρυξέλλες *Ibis* (άρθρο 5 §5 του Κανονισμού Βρυξέλλες I).⁴³ Σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη για διαφορές που προκύπτουν από τις δραστηριότητες μια επιχείρησης ή ενός υποκαταστήματός της, το άτομο το οποίο έχει την κατοικία του σε κράτος – μέλος μπορεί να εναχθεί ενώπιον άλλου δικαστηρίου κράτους – μέλους όπου η εταιρία έχει την καταστατική της έδρα ή το κέντρο των δραστηριοτήτων της ή κάποιο υποκατάστημά της ή κάποια άλλη ιδιοκτησία της.⁴⁴ Αρκεί το υποκατάστημα ή η ιδιοκτησία της εταιρίας αυτή να εμφανίζεται ευδιάκριτα στα τρίτα μέρη ως τμήμα της εταιρίας.

Η άποψη αυτή υποστηρίχθηκε από το ΔΕΚ μέσα από τη νομολογία και συγκεκριμένα στην υπόθεση *Blanckaert (1981)*⁴⁵, όπου θεωρήθηκε πως τα ουσιώδη

2. Αν διάδικος δεν έχει την κατοικία του στο κράτος μέλος του επιληφθέντος δικαστηρίου, το δικαστήριο, προκειμένου να καθορίσει αν ο διάδικος έχει την κατοικία του σε άλλο κράτος μέλος, εφαρμόζει το δίκαιο του κράτους μέλους αυτού.

⁴² Κανονισμός Βρυξέλλες *Ibis*, άρθρο 63:

1. Για την εφαρμογή του παρόντος κανονισμού, εταιρεία ή άλλο νομικό πρόσωπο έχει την κατοικία της στον τόπο στον οποίο έχει:

α) την καταστατική της έδρα·

β) την κεντρική της διοίκηση· ή

γ) την κύρια εγκατάστασή της.

2. Για τους σκοπούς της Ιρλανδίας, της Κύπρου και του Ηνωμένου Βασιλείου, με τον όρο «καταστατική έδρα» νοείται ο τόπος του «registered office», ελλείψει δε αυτού νοείται το «place of incorporation» (ο τόπος ιδρύσεως), ελλείψει δε και αυτού ο τόπος δυνάμει της νομοθεσίας του οποίου πραγματοποιήθηκε η «formation» (σύσταση) του νομικού προσώπου.

3. Για να καθορίσει αν ένα trust έχει την έδρα του στο έδαφος του κράτους μέλους του επιληφθέντος δικαστηρίου, το δικαστήριο εφαρμόζει τους κανόνες του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου.

⁴³ Κανονισμός Βρυξέλλες *Ibis*, άρθρο 7:

Πρόσωπο που έχει την κατοικία του σε κράτος μέλος μπορεί να εναχθεί σε άλλο κράτος μέλος:

[...]

5. ως προς διαφορές σχετικές με την εκμετάλλευση υποκαταστήματος, πρακτορείου ή κάθε άλλης εγκατάστασης, ενώπιον του δικαστηρίου της τοποθεσίας τους·

⁴⁴ T. Kono, ο.π.

⁴⁵ Case 139/80 *Blanckaert & Willems PVBA v. LuiseTrost* (1981), §§ 12–13:

«12. Από τις σκέψεις των δύο αυτών αποφάσεων και ειδικότερα από το κριτήριο, δυνάμει του οποίου ένα «υποκατάστημα, πρακτορείο ή άλλη εγκατάσταση» κατά την έννοια του άρθρου 5 αριθ. 5 πρέπει να γίνεται από τους τρίτους ευχερώς αντιληπτό ως προέκταση της μητρικής επιχείρησής, προκύπτει ότι η σχέση ύποταξης στη διεύθυνση και στον έλεγχο της μητρικής αυτής επιχείρησής δεν υφίσταται όταν ο αντιπρόσωπος της μητρικής επιχείρησής δύναται «βασικά να οργανώνει ελεύθερα τη δραστηριότητα του και να καθορίζει το χρόνο εργασίας του» (παράγραφος 84 εδάφιο 1 in fine του γερμανικού εμπορικού κώδικα) χωρίς η μητρική επιχείρηση να δύναται να του δίδει σχετικές οδηγίες, όταν ταυτοχρόνως έχει την ευχέρεια να αντιπροσωπεύει περισσότερους οίκους που ανταγωνίζονται μεταξύ τους στην παραγωγή ή το εμπόριο όμοιων ή παρόμοιων προϊόντων και τέλος όταν δε μετέχει ενεργώς στη

στοιχεία που χαρακτηρίζουν την έννοια του υποκαταστήματος είναι η υπαγωγή τους στον έλεγχο της μητρικής επιχείρησης. Μάλιστα, στις συναλλαγές με τρίτους είναι ευδιάκριτη και αντιληπτή η σχέση με τη μητρική επιχείρηση, ώστε οι τρίτοι γνωρίζουν πως πρόκειται για προέκτασή της και πως συναλλάσσονται μέσω του υποκαταστήματος με εκείνη.⁴⁶

Ειδικότερα, αναφορικά με τις προσβολές δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, σημαντική υπόθεση η οποία συμβαδίζει με τον γενικό κανόνα του άρθρου 2 του Κανονισμού Βρυξέλλες I (και πλέον άρθρο 4 του Κανονισμού Βρυξέλλες Ibis) αποτελεί η υπόθεση *Shevill (1995)* του ΔΕΕ⁴⁷. Η υπόθεση αυτή αφορούσε περίπτωση την προστασία δικαιωμάτων που σχετίζονταν με την προσωπικότητα έπειτα από διαμάχη που προέκυψε από τη διανομή μια εφημερίδας σε κράτη-μέλη.

Συγκεκριμένα, επρόκειτο για περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας δια έντυπου ή ηλεκτρονικού τύπου και σε μια τέτοια περίπτωση το δικαστήριο θα κρίνει ανάλογα με το μέγεθος της προσβολής.⁴⁸ Το δικαστήριο, βασίζοντας τη δικαιοδοσία του στο άρθρο 2 του Κανονισμού έκρινε πως είχε την αρμοδιότητα να δικαιοδοτήσει για το σύνολο της ζημίας που προέκυψε.

Στην υπόθεση *eDate (2011)*⁴⁹ υποστηρίχθηκε η άποψη πως δεδομένου ότι οι πληροφορίες που δημοσιεύονται μέσω του διαδικτύου είναι ανά πάσα στιγμή

διεκπεραίωση ή την εκτέλεση των υποθέσεων, αλλά περιορίζεται κυρίως στη διαβίβαση των παραγγελιών στον οίκο που αντιπροσωπεύει. Η σύμπτωση των τριών αυτών προϋποθέσεων αποκλείει τη δυνατότητα να χαρακτηριστεί ένας οίκος, ο οποίος συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά αυτά, ως κέντρο εμπορικής δραστηριότητας που εμφανίζεται κατά τρόπο διαρκή ως προέκταση της μητρικής επιχειρήσεως.

13. Πρέπει λοιπόν να δοθεί στο πρώτο ερώτημα ή απάντηση ότι ένας εμπορικός πράκτορας (μεσάζων) που είναι ανεξάρτητος, υπό την έννοια ότι, δυνάμει του νομικού του καθεστώτος, είναι βασικά ελεύθερος να οργανώνει τη δραστηριότητά του και να καθορίζει το χρόνο εργασίας που αφιερώνει σε μία επιχείρηση, την οποία δέχεται να αντιπροσωπεύει, στον οποίο η επιχείρηση που αντιπροσωπεύει δε δύναται να του απαγορεύσει να αντιπροσωπεύει ταυτοχρόνως περισσότερους ανταγωνιστικούς οίκους στον αυτό τομέα παραγωγής η εμπορίας και ο οποίος, επιπλέον, αρκείται στη διαβίβαση των παραγγελιών στη μητρική επιχείρηση χωρίς να συμμετέχει ούτε στη διεκπεραίωση ούτε στην εκτέλεση τους, δε συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά καταστήματος, πρακτορείου ή άλλης εγκαταστάσεως κατά την έννοια του άρθρου 5 αριθ. 5 της συμβάσεως. »

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Case C-68/93: Fiona Shevill and Others v. Presse Alliance (1995).

⁴⁸ Γ. Πανόπουλος, ο.π., σελ. 73-74.

⁴⁹ C-509/09, *eDate Advertising GmbH v. X, Olivier Martinez, Robert Martinez v. MGN Limited*, σημ. 45-52:

«45. Εντούτοις, όπως υποστήριζαν τόσο τα αιτούντα δικαστήρια όσο και οι περισσότεροι εκ των μετεχόντων και των ενδιαφερομένων που κατέθεσαν παρατηρήσεις ενώπιον του Δικαστηρίου, η δημοσίευση πληροφοριών μέσω ιστοσελίδας του διαδικτύου διαφέρει από τη μετάδοση που πραγματοποιείται με μέσο επικοινωνίας όπως είναι ένα έντυπο και η οποία προσλαμβάνει αναγκαστικά εδαφική διάσταση, η διαφορά δε αυτή συνίσταται στο ότι, στην πρώτη περίπτωση, η πρόσβαση στο περιεχόμενο της δημοσίευσης είναι δυνατή από οποιοδήποτε σημείο. Οι πληροφορίες είναι προσβάσιμες ανά πάσα στιγμή σε απροσδιόριστο αριθμό χρηστών του διαδικτύου από οποιοδήποτε σημείο του

προσβάσιμες και μάλιστα από απροσδιόριστο αριθμό προσώπων. Μάλιστα, το κριτήριο της ζημίας το οποίο είχε τεθεί στην υπόθεση *Shevill* σχετικά με το κριτήριο επέλευσης της ζημίας, εδώ έρχεται σε αντίθεση καθώς οι πληροφορίες μέσω του διαδικτύου που θίγουν το δικαίωμα είναι αυτομάτως διαθέσιμες σε οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη.

κόσμου, τούτο δε ανεξαρτήτως της βουλήσεως του φορέα μετάδοσής τους να καταστεί δυνατή η πρόσβαση σε αυτές πέραν του κράτους μέλους εγκαταστάσεώς του και εκτός της σφαίρας επιρροής του.

46. Επομένως, καθίσταται προφανές ότι το διαδικτυο περιορίζει τη λυσιτέλεια του κριτηρίου που στηρίζεται στη διάδοση, στο μέτρο κατά το οποίο η έκταση της διάδοσης των πληροφοριών που αναρτώνται στο διαδικτυο είναι καταρχήν καθολική. Επιπλέον, δεν είναι πάντοτε δυνατό, σε τεχνικό επίπεδο, να υπολογιστεί με βεβαιότητα και αξιοπιστία το μέγεθος της διάδοσης αυτής ως προς ορισμένο κράτος μέλος ούτε, κατά συνέπεια, να αξιολογηθεί η ζημία που προκλήθηκε αποκλειστικά και μόνο στο κράτος μέλος αυτό.

47. Οι δυσχέρειες που παρουσιάζει η εφαρμογή, στο πλαίσιο του διαδικτύου, του εν λόγω κριτηρίου της επέλευσης της ζημίας το οποίο έθεσε η προπαρατεθείσα απόφαση *Shevill* κ.λπ. έρχονται σε αντίθεση, όπως διαπίστωσε και ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 56 των προτάσεών του, με τη σοβαρότητα της βλάβης που μπορεί να υποστεί ο φορέας δικαιώματος της προσωπικότητας, ο οποίος παρατηρεί ότι η πληροφορία που θίγει το εν λόγω δικαίωμά του είναι διαθέσιμη σε οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη.

48. Επομένως, τα κριτήρια σύνδεσης που υπομνήσθηκαν με τη σκέψη 42 της παρούσας αποφάσεως πρέπει να προσαρμοστούν ώστε να καθίσταται δυνατό σε εκείνον που υφίσταται προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητάς του μέσω διαδικτύου να προσφύγει, αναλόγως του τόπου επέλευσης της βλάβης που προκλήθηκε στο έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης λόγω της επίμαχης προσβολής, σε δικαστήριο αρμόδιο να επιδικάσει χρηματική ικανοποίηση για το σύνολο της εν λόγω ζημίας. Δεδομένου ότι η επίδραση ενός δημοσιεύματος του διαδικτύου μπορεί να εκτιμηθεί καλύτερα από το δικαστήριο του τόπου όπου το φερόμενο θύμα έχει το κέντρο των συμφερόντων του, η απονομή διεθνούς δικαιοδοσίας στο δικαστήριο αυτό εξυπηρετεί τον σκοπό της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, που υπομνήσθηκε με τη σκέψη 40 της παρούσας αποφάσεως.

49. Ο τόπος όπου ένα πρόσωπο έχει το κέντρο των συμφερόντων του συμπίπτει, κατά γενικό κανόνα, με τον τόπο της συνήθους διαμονής του. Ωστόσο, ένα πρόσωπο μπορεί να έχει το κέντρο των συμφερόντων του και σε κράτος μέλος στο οποίο δεν διαμένει συνήθως, κατά το μέτρο που η ύπαρξη ιδιαίτερος στενού δεσμού με το κράτος μέλος αυτό μπορεί να αποδειχθεί με τη συνδρομή άλλων ενδεικτικών στοιχείων, όπως είναι η άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας.

50. Η δικαιοδοσία του δικαστηρίου του τόπου όπου το φερόμενο θύμα έχει το κέντρο των συμφερόντων του συνάδει με τον σκοπό της προβλεψιμότητας των κανόνων περί απονομής αρμοδιότητας (βλ. απόφαση της 12ης Μαΐου 2011, C-144/10, *BVG*, που δεν έχει δημοσιευτεί ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 33) και από πλευράς του εναγομένου, δεδομένου ότι ο φορέας μετάδοσης πληροφοριών δυσφημιστικού περιεχομένου είναι σε θέση, κατά τον χρόνο δημοσίευσής των επίμαχων πληροφοριών στο διαδικτυο, να γνωρίζει τα κέντρα συμφερόντων των προσώπων που αποτελούν αντικείμενο του δημοσιεύματος. Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το κριτήριο του κέντρου συμφερόντων παρέχει ταυτόχρονα στον μεν ενάγοντα τη δυνατότητα να προσδιορίζει ευχερώς το δικαστήριο στο οποίο μπορεί να ασκήσει αγωγή, στον δε εναγόμενο τη δυνατότητα να προβλέπει ευλόγως το δικαστήριο ενώπιον του οποίου μπορεί να εναχθεί (βλ. απόφαση της 23ης Απριλίου 2009, C-533/07, *Falco Privatstiftung και Rabitsch*, Συλλογή 2009, σ. I-3327, σκέψη 22 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

51. Εξάλλου, αντί της αγωγής για επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης για το σύνολο της προκληθείσας βλάβης, το κριτήριο του τόπου επελεύσεως της ζημίας το οποίο έθεσε η προπαρατεθείσα απόφαση *Shevill* κ.λπ. απονέμει δικαιοδοσία στα δικαστήρια κάθε κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου υπάρχει ή υπήρξε πρόσβαση στο επίμαχο δημοσίευμα που αναρτήθηκε στο διαδικτυο. Τα εν λόγω δικαστήρια είναι αρμόδια να επιδικάσουν χρηματική ικανοποίηση αποκλειστικά και μόνον για τη βλάβη που επήλθε στο έδαφος του κράτους μέλους όπου έχουν την έδρα τους.

52. Ως εκ τούτου, η απάντηση που πρέπει να δοθεί στα δύο πρώτα ερωτήματα της υποθέσεως C-509/09 και στο μοναδικό ερώτημα της υποθέσεως C-161/10 είναι ότι το άρθρο 5, παράγραφος 3, του κανονισμού έχει την έννοια ότι, σε περίπτωση φερόμενης προσβολής του δικαιώματος της προσωπικότητας μέσω πληροφοριών που αναρτήθηκαν στο διαδικτυο, το πρόσωπο που θεωρεί ότι θίγεται έχει την ευχέρεια να ασκήσει αγωγή με αίτημα την επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης για το σύνολο της προκληθείσας ζημίας είτε ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους μέλους εγκαταστάσεώς του φορέα μετάδοσης των επίμαχων πληροφοριών είτε ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους μέλους στο οποίο βρίσκεται το κέντρο των συμφερόντων του θιγομένου. Το πρόσωπο αυτό έχει επίσης τη δυνατότητα, αντί της αγωγής για επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης για το σύνολο της προκληθείσας βλάβης, να προσφύγει ενώπιον των δικαστηρίων κάθε κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου υπάρχει ή υπήρξε πρόσβαση στο επίμαχο δημοσίευμα που αναρτήθηκε στο διαδικτυο. Τα εν λόγω δικαστήρια είναι αρμόδια να επιδικάσουν χρηματική ικανοποίηση αποκλειστικά και μόνον για τη βλάβη που επήλθε στο έδαφος του κράτους μέλους όπου έχουν την έδρα τους.»

Βάσει αυτών των στοιχείων η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου σε περίπτωση που αιτηθεί τη χρηματική ικανοποίηση της προσβολής που υπέστη, θα κριθεί είτε από το κράτος – μέλος εγκατάστασης του φορέα μετάδοσης των πληροφοριών είτε να προσφύγει ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους – μέλους στο έδαφος του οποίου υπήρξε πρόσβαση στο δημοσίευμα που αναρτήθηκε στο διαδίκτυο.

Γ. Ειδική βάση δικαιοδοσίας: το *forum delicti*

Σύμφωνα με το άρθρο 7 §3 του Κανονισμού Βρυξέλλες *Ibis* (άρθρο 5 §3 Κανονισμού Βρυξέλλες *I*), επί αδικοπραξίας αρμόδιο είναι το δικαστήριο του τόπου όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός⁵⁰. Δηλαδή το *forum delicti*, το οποίο αποτελεί το μέρος όπου συνέβη το γεγονός, δηλαδή το μέρος όπου επήλθε η ζημία. Μιας και η προσβολή δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας αποτελεί αδικοπραξία (για παράδειγμα η πράξη ενός παράνομου κατεβάσματος «downloading» ενός πνευματικού – καλλιτεχνικού δημιουργήματος) κι έτσι αναλογικά θα εφαρμοστεί η ως άνω διάταξη.

Το ζημιογόνο γεγονός, όπως κρίθηκε και στην υπόθεση *Shevill (1995)*, καθώς αφορούσε τη χορήγηση παράλληλων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας σε διαφορετικά κράτη – μέλη, κρίθηκε πως επηρεάζει και δημιουργεί ζημία και στο ίδιο το κράτος – μέλος όπου βρίσκεται η έδρα του δικαστηρίου. Κρίθηκε, δηλαδή, πως αν η προσβολή λάβει χώρα δια του τύπου, ο ζημιωθείς μπορεί να προσφύγει ενώπιον των δικαστηρίων οποιουδήποτε κράτους – μέλους όπου έλαβε χώρα η προσβολή, δηλαδή σε οποιοδήποτε μέρος κυκλοφόρησε το εν λόγω δημοσίευμα.⁵¹ Παράλληλα, το δικαστήριο

⁵⁰ Κανονισμός Βρυξέλλες *Ibis*, άρθρο 7:

Πρόσωπο που έχει την κατοικία του σε κράτος μέλος μπορεί να εναχθεί σε άλλο κράτος μέλος:

[...]

3) σε περιπτώσεις αγωγής αποζημίωσης ή αγωγής αποκατάστασης της προτέρας κατάστασης που θεμελιώνεται σε αξιόποινη πράξη, ενώπιον του δικαστηρίου όπου ασκείται η ποινική δίωξη, κατά το μέτρο που σύμφωνα με το δίκαιό του το δικαστήριο αυτό μπορεί να επιληφθεί της πολιτικής αγωγής·

⁵¹Case C-68/93, σημ. 24-31:

« 24. Στην περίπτωση δυσφημίσεως μέσω άρθρου του τύπου που κυκλοφόρησε στο έδαφος πλειόνων συμβαλλομένων κρατών, ο τόπος όπου συνέβη το γεγονός που αποτελεί την αιτία της ζημίας, υπό την έννοια της ανωτέρω νομολογίας, είναι μόνον ο τόπος εγκαταστάσεως του εκδότη του επιδικίου δημοσιεύματος, καθότι αυτός είναι ο τόπος όπου συνέβη το γενεσιουργό της ζημίας γεγονός, εφόσον από αυτόν τον τόπο διατυπώθηκε και τέθηκε σε κυκλοφορία η δυσφήμιση.

25. Συνεπώς, το δικαστήριο του τόπου εγκαταστάσεως του εκδότη του δυσφημιστικού δημοσιεύματος έχει διεθνή δικαιοδοσία προς εκδίκαση της αγωγής περί επιδικάσεως χρηματικής ικανοποιήσεως για το σύνολο της ηθικής βλάβης που υπέστη ο ενάγων από την άδικη πράξη.

26. Ωστόσο, αυτή η βάση διεθνούς δικαιοδοσίας συμπίπτει, κατά κανόνα, με τη γενική βάση διεθνούς δικαιοδοσίας κατ' άρθρο 2, πρώτο εδάφιο, της Συμβάσεως.

θα κληθεί να εφαρμόσει διατάξεις του δικαίου και άλλων κρατών – μελών. Ο λόγος βρίσκεται στην εφαρμογή του άρθρου 5 §5 του Κανονισμού Βρυξέλλες I (και πλέον 7 §5 του Κανονισμού Βρυξέλλες Ibis), όπου αν ληφθούν υπόψη γενικά οι χώροι δραστηριοποίησης της επιχείρησης, τότε θεωρείται πως θίγονται και τα συμφέροντα άλλων κρατών – μελών.⁵² Ως προς τις προϋποθέσεις εκτίμησης του ζημιόγону χαρακτήρα του γεγονότος, αυτές κρίνονται βάσει των κανόνων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του δικάζοντος δικαστηρίου.

Σχετικά με τις προσβολές προσωπικότητας μέσω του διαδικτύου κρίσιμο γεγονός αποτελεί αυτό της προσβασιμότητας του ιστότοπου. Διεθνής δικαιοδοσία, δηλαδή θεμελιώνεται υπέρ των δικαστηρίων όλων των κρατών – μελών στα οποία είναι προσβάσιμος ο ιστότοπος αυτός. Αρκεί δηλαδή και μόνο το απλό γεγονός της προσβασιμότητας, χωρίς να προαπαιτείται ο ζημιώσας να έχει ως στόχο το συγκεκριμένο κράτος – μέλος.⁵³

27. Όπως το Δικαστήριο έκρινε με την προαναφερθείσα απόφαση *Mines de potasse d' Alsace*, πρέπει, κατά συνέπεια, να αναγνωριστεί στον ενάγοντα η δυνατότητα ασκήσεως αγωγής και ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου επελεύσεως της ζημίας, δεδομένου ότι, στην αντίθετη περίπτωση, το άρθρο 5, σημείο 3, της Συμβάσεως θα εστερείτο του περιεχομένου του.

28. Ο τόπος επελεύσεως της ζημίας είναι το μέρος όπου το γενεσιουργό της ζημίας γεγονός, που επισύρει την εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας ευθύνη του δράστη, παρήγαγε ζημιόγωνα αποτελέσματα έναντι του παθόντος.

29. Στην περίπτωση διεθνούς δυσφημίσεως διά του τύπου, η προσγενομένη από δυσφημιστικό δημοσίευμα προσβολή στην τιμή, στην υπόληψη και στο καλό όνομα ενός φυσικού ή νομικού προσώπου εκδηλώνεται στους τόπους όπου κυκλοφόρησε το δημοσίευμα, εφόσον ο παθών είναι εκεί γνωστός.

30. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι τα δικαστήρια κάθε συμβαλλομένου κράτους, εντός του οποίου κυκλοφόρησε το δυσφημιστικό δημοσίευμα και, κατά τους ισχυρισμούς του παθόντος, προσβλήθηκε η υπόληψή του, έχουν διεθνή δικαιοδοσία προς επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησεως λόγω της βλάβης που προκλήθηκε εντός του κράτους αυτού στην υπόληψη του παθόντος.

31. Συγκεκριμένα, κατά την επιταγή ορθής απονομής της δικαιοσύνης, έρεισμα του κατ' άρθρο 5, σημείο 3, κανόνα περί ειδικής βάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, το δικαστήριο κάθε συμβαλλομένου κράτους, εντός του οποίου κυκλοφόρησε το δυσφημιστικό δημοσίευμα και, κατά τους ισχυρισμούς του παθόντος, προσβλήθηκε η υπόληψή του, είναι εξ εδαφικής απόψεως το πλέον κατάλληλο να αξιολογήσει τη γενομένη εντός του κράτους αυτού δυσφήμιση και να προσδιορίσει την έκταση της αντίστοιχης βλάβης.»

⁵² *Ibid.*

⁵³ Γ. Πανόπουλος, ο.π., σελ. 74-76.

Δ. Επιμέρους ζητήματα

1. Η αναγνώριση των αποφάσεων

Στο σύστημα των Βρυξελλών και συγκεκριμένα στον Κανονισμό Βρυξέλλες *Ibis* και στο άρθρο 36 αυτού⁵⁴, καθορίζονται οι προϋποθέσεις που θα πρέπει να πληρούνται προκειμένου μια απόφαση αλλοδαπού δικαστηρίου να αναγνωρισθεί στο έδαφος κράτους – μέλους.

Ως προς τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, αλλοδαπές αποφάσεις οι οποίες αφορούν την κατοχύρωση δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας κρίνεται πως θα πρέπει να γίνονται δεκτές.

Εξαιρέσεις που δικαιολογούν την άρνηση κράτους να αναγνωρίσει την αλλοδαπή απόφαση δικαιολογούνται μόνο όταν πρόκειται για ζήτημα δημοσίας τάξης, γεγονός που από τη νομολογία του ΔΕΚ⁵⁵ επίσης αμφισβητείται καθώς πρόκειται για κατοχύρωση του δικαιώματος δημιουργού, εκτός εάν πρόκειται για περίπτωση ηθικής βλάβης και αξίωση ικανοποίησης όπου η διάταξη περί δημόσιας τάξης βρίσκει έρεισμα.⁵⁶

⁵⁴ Άρθρο 36:

«1. Απόφαση η οποία έχει εκδοθεί σε ένα κράτος μέλος αναγνωρίζεται στα υπόλοιπα κράτη μέλη χωρίς να απαιτείται ειδική διαδικασία.

2. Κάθε ενδιαφερόμενος δύναται, σύμφωνα με τη διαδικασία του τμήματος 3 υποπάρτημα 2, να ζητήσει την έκδοση απόφασης που να ορίζει ότι δεν συντρέχουν οι προβλεπόμενοι στο άρθρο 45 λόγοι άρνησης αναγνώρισης.

3. Αν η έκβαση δικαστικής διαδικασίας σε κράτος μέλος εξαρτάται από την κρίση επί παρεμπίπτοντος ζητήματος που αφορά άρνηση αναγνώρισης, το δικαστήριο έχει δικαιοδοσία επί του θέματος αυτού.»

⁵⁵ Case C-38/98 Renault (2000), Case C-7/89 Dieter Krombach v André Bamberski (2000).

⁵⁶ T. Komo, ο.π., σελ. 196-199

2. Συντονισμός παράλληλων διαδικασιών

Το άρθρο 29 Κανονισμού Βρυξέλλες *Ibis* εφαρμόζεται σε υποθέσεις που απαιτούν τη διενέργεια παράλληλων διαδικασιών που αφορούν είτε τη συγκεκριμένη δικονομική διαδικασία είτε πρόκειται για διαφορά μεταξύ των ίδιων ατόμων είτε τους αφορά η ίδια υπόθεση⁵⁷.

Αντίστοιχα, το Δικαστήριο μέσα από τη νομολογία του⁵⁸, σχετικά με τη αναγνώριση απόφασης αλλοδαπού δικαστηρίου έκρινε πως η ομοιότητα των μερών θεμελιώνεται ανεξάρτητα από τη δικονομική θέση που έχουν τα δύο μέρη στο αντικείμενο της δίκης.⁵⁹

⁵⁷ Άρθρο 29:

«Εκκρεμοδικία και συνάφεια

1. Με την επιφύλαξη του άρθρου 31 παράγραφος 2, αν έχουν ασκηθεί αγωγές με το ίδιο αντικείμενο και την ίδια αιτία μεταξύ των ίδιων διαδίκων ενώπιον δικαστηρίων διαφορετικών κρατών μελών, κάθε δικαστήριο εκτός του πρώτου επιληφθέντος αναστέλλει αυτεπάγγελτα τη διαδικασία του μέχρις ότου διαπιστωθεί η διεθνής δικαιοδοσία του πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου.

2. Στις περιπτώσεις που αναφέρονται στην παράγραφο 1, κατόπιν αιτήσεως δικαστηρίου που επελήφθη της διαφοράς, οιοδήποτε άλλο επιληφθέν δικαστήριο ενημερώνει αμελλητί το εν λόγω δικαστήριο σχετικά με την ημερομηνία κατά την οποία του υποβλήθηκε η διαφορά σύμφωνα με το άρθρο 32.

3. Εφόσον διαπιστωθεί η διεθνής δικαιοδοσία του πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου, κάθε άλλο δικαστήριο κηρύσσει εαυτό αναρμόδιο υπέρ εκείνου.»

⁵⁸ Case 144/86 Gubisch Maschinenfabrik KG v Giulio Palumbo (1987), paras 17–19:

«17 Υπό αυτές τις δικονομικές συνθήκες επιβάλλεται η διαπίστωση ότι οι δύο διαφορές έχουν το ίδιο αντικείμενο, η δε τελευταία αυτή έννοια δεν μπορεί να περιοριστεί στην τυπική ταυτότητα των δύο αγωγών .

18 Πράγματι, αν σε περίπτωση όπως η προκειμένη τα επίμαχα ζητήματα που σχετίζονται με μία και την αυτή διεθνή σύμβαση πωλήσεως δεν επιλύονταν μόνο από το δικαστήριο ενώπιον του οποίου εκκρεμεί η αγωγή περί εκτελέσεως της συμβάσεως και το οποίο επελήφθη πρώτο της υποθέσεως, ο ενάγων που ζητεί την εκτέλεση της συμβάσεως θα κινδύνευε να μην αναγνωρισθεί, σύμφωνα με το άρθρο 27, τρίτο εδάφιο, μία ευνοϊκή γι' αυτόν απόφαση, τούτο δε παρόλον ότι το μέσο άμυνας που ενδεχομένως ασκήθηκε από τον εναγόμενο και βασίστηκε στην έλλειψη δεσμευτικής ισχύος της συμβάσεως δεν έγινε δεκτό . Συγκεκριμένα, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι η αναγνώριση μιας δικαστικής αποφάσεως, που εκδόθηκε σε ένα συμβαλλόμενο κράτος και επιβάλλει την εκτέλεση μιας συμβάσεως, δεν θα γινόταν δεκτή στο κράτος αναγνωρίσεως αν υπήρχε απόφαση δικαστηρίου του εν λόγω κράτους ακυρώνουσα ή λύουσα την ίδια σύμβαση . Παρόμοιο αποτέλεσμα που να συνεπάγεται τον περιορισμό των αποτελεσμάτων κάθε δικαστικής αποφάσεως στο εθνικό έδαφος θα ήταν αντίθετο προς τους στόχους της Συμβάσεως, η οποία αποβλέπει στην ενίσχυση, σε όλο το νομικό κοινοτικό χώρο, της νομικής προστασίας και στη διευκόλυνση της αναγνωρίσεως, σε κάθε συμβαλλόμενο κράτος, των δικαστικών αποφάσεων που έχουν εκδοθεί σε όλα τα άλλα συμβαλλόμενα κράτη .

19 Κατόπιν αυτού, στο εθνικό δικαστήριο προσήκει η απάντηση ότι η έννοια της εκκρεμοδικίας του άρθρου 21 της Συμβάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 καλύπτει την περίπτωση κατά την οποία ένας από τους συμβαλλόμενους ασκεί ενώπιον δικαστηρίου συμβαλλόμενου κράτους αγωγή διώκουσα την ακύρωση ή τη λύση μιας διεθνούς συμβάσεως πωλήσεως, ενώ εκκρεμεί αγωγή του αντισυμβαλλόμενου με την οποία ζητείται η εκτέλεση της ίδιας συμβάσεως ενώπιον δικαστηρίου άλλου συμβαλλόμενου κράτους .».

⁵⁹ T. Kono, Intellectual Property and Private International Law: Comparative Perspectives, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2012, pp. 98-101

III. ΤΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΕ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας μπορεί να συνδέονται με παραπάνω του ενός εθνικά δίκαια (όπως το δίκαιο της ιθαγένειας του δημιουργού, της χώρας όπου το έργο δημοσιεύτηκε πρώτη φορά, το δίκαιο της χώρας όπου έγινε η προσβολή του δικαιώματος κ.λπ.), γεγονός για το οποίο οφείλεται και η άυλη φύση της πνευματικής ιδιοκτησίας δημιουργώντας ενδεχόμενο συνδέσμου με πολλά εθνικά δίκαια, καθώς μπορεί να προσβάλλεται συγχρόνως σε πολλές χώρες.⁶⁰ Μάλιστα, στο διαδίκτυο με τις παράνομες μετακινήσεις μεγάλου αριθμού έργων δημιουργών η δικαιούχων μέσω ομότιμων δικτύων (peer-to-peer), καθώς και το «κατέβασμα» (downloading) έργων προκύπτουν ζητήματα διεθνούς αρμοδιότητας και εφαρμοστέου δικαίου.⁶¹

Στις μέρες μας η σύγχρονη τεχνολογία και το Διαδίκτυο έχουν καταστήσει ευπρόσβλητα τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Για τα ζητήματα ιδιωτικού διεθνούς δικαίου έχει γίνει αρκετός λόγος σχετικά με το δίκαιο που θα εφαρμοστεί σε περίπτωση προσβολής των δικαιωμάτων με την ανάπτυξη δύο θεωριών: τη θεωρία της «εκπομπής» κι εκείνη της «λήψης». Σύμφωνα με την πρώτη θεωρία εφαρμοστέο είναι το δίκαιο της χώρας από την οποία εκπέμπεται το σχετικό σήμα από το δορυφόρο αναμετάδοσης, ενώ σύμφωνα με τη δεύτερη αντίστοιχα, το δίκαιο της χώρας όπου γίνεται λήψη του σήματος από το δορυφόρο και παρουσιάζεται στο κοινό.⁶²

Για την εκδίκαση υποθέσεων προσβολής δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων, τα ελληνικά δικαστήρια θα πρέπει να έχουν κατά τόπο αρμοδιότητα.⁶³ Συγκεκριμένα, το ελληνικό δικαστήριο θεωρείται αρμόδιο εάν ο εναγόμενος βάσει του άρθρου 22 ΚΠολΔ έχει την κατοικία του στην περιφέρειά του ή σύμφωνα με το άρθρο 23 του ΚΠολΔ έχει τη διαμονή ή την ειδική κατοικία του.

⁶⁰I. Καράκωστας, Δίκαιο και Ίντερνετ, Νομικά ζητήματα του Διαδικτύου, Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 3^η Έκδοση, 2009, σελ. 266. Richard Fentiman, Choice of Law and Intellectual Property in *Josef Drexel – Annette Kur (editors)*, Intellectual Property and Private International Law – Heading for the Future, in IIC Studies in Industrial Property and Copyright Law, Volume 24, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2005, pp. 129-130.

⁶¹I. Ιγγλεζάκης, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009, σελ. 95-96.

⁶²Gaudrat, RIDA, 1980, σελ. 3 και Piette-Coudol/Bertrand, σε I. Καράκωστας, ο.π., σελ. 266-267.

⁶³I. Ιγγλεζάκης, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009, σελ. 96.

Σύμφωνα με το άρθρο 35 ΚΠολΔ αρμόδιο επίσης μπορεί να είναι το δικαστήριο σε περίπτωση τέλεσης αξιόποινης πράξης, στην περιφέρεια του οποίου η πράξη έχει τελεστεί.

Στο ελληνικό δίκαιο το εφαρμοστέο δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας ορίζεται στο άρ. 67 του Ν. 2121/1993 σύμφωνα με το οποίο εφαρμόζεται καταρχήν η διεθνής σύμβαση που έχει συναφθεί μεταξύ της Ελλάδας και του κράτους με το οποίο σχετίζεται η πνευματική ιδιοκτησία.

Σε περίπτωση που δεν υπάρχει διεθνής σύμβαση, τότε εφαρμόζεται το άρθρο 67, σύμφωνα με το οποίο τα δημοσιευμένα έργα διέπονται από το δίκαιο της χώρας «όπου το έργο έγινε για πρώτη φορά νομίμως προσιτό στο κοινό». Αναφορικά με τα αδημοσίευτα έργα, στην περίπτωση αυτή εφαρμόζεται το δίκαιο ιθαγένειας του δημιουργού τους.⁶⁴

⁶⁴ Άρ. 67:

«Εφαρμοστέο δίκαιο

1. Η πνευματική ιδιοκτησία στα δημοσιευμένα έργα διέπεται από το δίκαιο του κράτους όπου το έργο έγινε για πρώτη φορά νομίμως προσιτό στο κοινό. Η πνευματική ιδιοκτησία στα αδημοσίευτα έργα διέπεται από το δίκαιο της ιθαγένειας του δημιουργού τους.

2. Τα συγγενικά δικαιώματα διέπονται από το δίκαιο του κράτους όπου πραγματοποιήθηκε η ερμηνεία ή η εκτέλεση ή όπου παρήχθησαν οι υλικοί φορείς ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας ή από όπου έγινε η ραδιοτηλεοπτική εκπομπή ή όπου έγινε ή έντυπη έκδοση.

3. Σε κάθε περίπτωση διέπεται από το κατά τις παραγράφους 1 και 2 του παρόντος άρθρου εφαρμοστέο δίκαιο ο καθορισμός του υποκειμένου του δικαιώματος, το αντικείμενό του, το περιεχόμενό του, η διάρκειά του και οι περιορισμοί πλην των τυχόν προβλεπομένων από το δίκαιο αυτό μη εκουσίως αδειών εκμετάλλευσης. Η ένδικη προστασία διέπεται από το δίκαιο της χώρας όπου ζητείται η προστασία.

4. Οι προηγούμενες παράγραφοι εφαρμόζονται εφόσον δεν ορίζουν άλλως διεθνείς συμβάσεις κυρωμένες από την Ελλάδα. Προκειμένου για κράτη που δεν συνδέονται με την Ελλάδα με διεθνείς συμβάσεις για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας ή ορισμένου αντικειμένου της ή ορισμένου συγγενικού δικαιώματος, οι προηγούμενες παράγραφοι εφαρμόζονται εφόσον το κράτος του οποίου το δίκαιο πρέπει να εφαρμοστεί παρέχει ανάλογη προστασία στην πνευματική ιδιοκτησία σε έργα που έγιναν στην Ελλάδα για πρώτη φορά προσιτά στο κοινό ή σε συγγενικά δικαιώματα που απορρέουν από πράξεις που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα.»

A. Η αρχή της εδαφικότητας και η *lex protectionis*

Σύμφωνα με την αρχή της εδαφικότητας εφαρμόζεται το δίκαιο της χώρας όπου ζητείται η προστασία, ενώ σύμφωνα με τη δεύτερη οι ξένοι δημιουργοί εξομοιώνονται με τους αλλοδαπούς.⁶⁵

Η αρχή της εδαφικότητας έχει τις ρίζες της ήδη στον 19^ο και τον 20^ο αιώνα με τη χορήγηση δικαιωμάτων κάποιων χωρών στους πολίτες τους για την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής τους ιδιοκτησίας. Στη συνέχεια η σύναψη διμερών συμφωνιών και διεθνών συνθηκών (όπως η Σύμβαση των Παρισίων του 1883 για τη βιομηχανική ιδιοκτησία και η Σύμβαση της Βέρνης του 1886 για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων).

Η Σύμβαση των Παρισίων έθεσε κάποιες σημαντικές αρχές στο ζήτημα της εδαφικότητας στα πνευματικά δικαιώματα. Στο άρθρο 2 της Σύμβασης προβλέπεται η αρχή της εθνικής μεταχείρισης, σύμφωνα με την οποία οι πολίτες κάθε κράτους της Ένωσης θα απολαμβάνουν τα πλεονεκτήματα και την ευνοϊκή μεταχείριση που προβλέπεται από κράτος – μέλος και για τους δικούς του πολίτες, ενώ για την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων δεν απαιτείται η προϋπόθεση της κατοικίας ή έδρας.⁶⁶

Επιπλέον η Σύμβαση προσέθεσε την αρχή της προστασίας των δικαιωμάτων ευρεσιτεχνίας, καθώς και οριοθέτησε τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την προστασία των δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας.⁶⁷ Οι αρχές της εθνικής μεταχείρισης και της ανεξαρτησίας των δικαιωμάτων ευρεσιτεχνίας που έχουν αποδοθεί

⁶⁵I. Γγγλεζάκης, ο.π.

⁶⁶ Άρθρο 2:

«Ημεδαπή Μεταχείριση για Πολίτες Χωρών της Ένωσης

1) Οι πολίτες μιας οποιασδήποτε χώρας της Ένωσης θα απολαύουν σ* όλες τις υπόλοιπες χώρες της Ένωσης, σ' ό,τι αφορά στην προστασία της βιομηχανικής ιδιοκτησίας, των πλεονεκτημάτων εκείνων που οι αντίστοιχες νομοθεσίες τους αναγνωρίζουν προς το παρόν ή δυνατό στο μέλλον να αναγνωρίζουν στους ημεδαπούς τους, μη θιγομένων των δικαιωμάτων που προβλέπονται ειδικά από τη Σύμβαση αυτή. Κατά συνέπεια, αυτοί θα έχουν την ίδια προστασία όπως και οι τελευταίοι, καθώς και τα ίδια νομικά μέσα θεραπείας εναντίον κάθε προσβολής των δικαιωμάτων τους, νοουμένου ότι τηρούνται οι όροι και οι διατυπώσεις που επιβάλλονται στους ημεδαπούς.

2) Παραταύτα, καμιά υποχρέωση κατοικίας ή εγκατάστασης στη χώρα όπου ζητείται η προστασία μπορεί να επιβληθεί σε πολίτες χωρών της Ένωσης για την απόλαυση οποιωνδήποτε δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας.

3) Ρητά επιφυλάσσονται οι διατάξεις της νομοθεσίας της καθεμιάς χώρας της Ένωσης σ' ό,τι αφορά στη δικαστική και διοικητική διαδικασία και δικαιοδοσία, καθώς και στον καθορισμό διεύθυνσης κατοικίας για σκοπούς επίδοσης ή στο διορισμό πληρεξουσίου, που δυνατό, να απαιτούνται από την περί βιομηχανικής ιδιοκτησίας νομοθεσία.»

⁶⁷ Άρθρο 3:

«Όμοια Μεταχείριση Ορισμένων Κατηγοριών Προσώπων με Ημεδαπούς Χωρών της Ένωσης

Οι πολίτες χωρών μη μελών της Ένωσης, που κατοικούν ή έχουν πραγματικές και ουσιαστικές βιομηχανικές ή εμπορικές εγκαταστάσεις στο έδαφος μιας από τις χώρες της Ένωσης, θα τυγχάνουν της ίδιας μεταχείρισης ως και οι πολίτες των χωρών της Ένωσης.»

από άλλα κράτη για το ίδιο δικαίωμα, αποτελούν εκδήλωση της εδαφικότητας στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας.

Η αρχή της εδαφικότητας έχει επίσης συνδεθεί με το νόμο του προστατευόμενου κράτους, δηλαδή του *lex protectionis*, η οποία για πρώτη φορά διατυπώθηκε στη Σύμβαση της Βέρνης, η οποία κυρώθηκε με το Ν. 3184/2003.⁶⁸

⁶⁸ Άρθρο 5, Ν. 3184/2003 (ΦΕΚ: Α' 228/26.09.2003)

Σύμβαση της Βέρνης:

«Συλλογές δεδομένων (Βάσεις δεδομένων)

Οι συλλογές δεδομένων ή άλλου υλικού, με οποιαδήποτε μορφή, οι οποίες λόγω της επιλογής ή της διαρρύθμισης του περιεχομένου τους αποτελούν πνευματικές δημιουργίες, προστατεύονται σαντέτοιες. Η προστασία αυτή δεν καλύπτει τα δεδομένα ή το υλικό αυτά καθεαυτό και ισχύει με τηνεπιφύλαξη οποιωνδήποτε υφισταμένων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί των δεδομένων ήτου υλικού που περιέχεται στη συλλογή.»

B. Οι Κανονισμοί Ρώμη I και Ρώμη II

Ο Κανονισμός 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Ιουνίου 2008 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I) στο άρθρο 4 περιλαμβάνει τον κανόνα που ισχύει σε διαφορές πνευματικής ή βιομηχανικής ιδιοκτησίας, σύμφωνα με το οποίο ελλείψει επιλογής εφαρμοστέο θα είναι το δίκαιο όπου βρίσκεται η συνήθης διαμονή.⁶⁹ Η λύση της εφαρμογής των υποπεριπτώσεων στ) και ζ) του άρθρου και η σχέση με τα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας και όχι εκείνης του εδαφίου β), διατυπώνεται και στην υπόθεση *Falco* (2009) σχετικά με τη δικαιοδοσία βάσει του άρθρου 5 §1 του Κανονισμού Βρυξέλλες I. Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης η περίπτωση της σύμβασης παραχώρησης εκμετάλλευσης άδειας πνευματικού δικαιώματος δεν θεωρείται ως σύμβαση παροχής υπηρεσιών.⁷⁰

⁶⁹ Κανονισμός Ρώμη I, άρθρο 4:

«Εφαρμοστέο δίκαιο ελλείψει επιλογής

1. Ελλείψει επιλογής του εφαρμοστέου στη σύμβαση δικαίου σύμφωνα με το άρθρο 3 και με την επιφύλαξη των άρθρων 5 έως 8, το εφαρμοστέο δίκαιο στη σύμβαση καθορίζεται ως εξής:

α) η σύμβαση πώλησης αγαθών διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία ο πωλητής έχει τη συνήθη διαμονή του·

β) η σύμβαση παροχής υπηρεσιών διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία ο πάροχος υπηρεσίας έχει τη συνήθη διαμονή του·

γ) η σύμβαση που έχει ως αντικείμενο εμπράγματο δικαίωμα επί ακινήτου ή μίσθωση ακινήτου διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία ευρίσκεται το ακίνητο·

δ) παρά το στοιχείο γ), η μίσθωση ακινήτου που συνάπτεται για προσωρινή ιδιωτική χρήση μέγιστης διάρκειας έξι συνεχών μηνών διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία ο ιδιοκτήτης έχει τη συνήθη διαμονή του, εφόσον ο μισθωτής είναι φυσικό πρόσωπο και έχει τη συνήθη διαμονή του στην ίδια χώρα·

ε) η σύμβαση δικαιόχρησης διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία ο δικαιούχος έχει τη συνήθη διαμονή του·

στ) η σύμβαση διανομής διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία ο διανομέας έχει τη συνήθη διαμονή του·

ζ) η σύμβαση πώλησης αγαθών διά πλειστηριασμού διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία λαμβάνει χώρα ο πλειστηριασμός, εφόσον ο τόπος αυτός μπορεί να προσδιορισθεί·

η) η σύμβαση που συνάπτεται στο πλαίσιο πολυμερούς συστήματος, το οποίο εξασφαλίζει ή διευκολύνει τη σύμπτωση πολλαπλών συμφερόντων τρίτων για πώληση και αγορά χρηματοπιστωτικών μέσων, όπως αυτά ορίζονται στο άρθρο 4 παράγραφος 1 εδάφιο 17 της οδηγίας 2004/39/EK σύμφωνα με κανόνες που δεν κάνουν διακρίσεις, και διεπόμενη από ένα μόνο δίκαιο, διέπεται από το εν λόγω δίκαιο.

2. Όταν η σύμβαση δεν καλύπτεται από την παράγραφο 1 ή όταν τα στοιχεία της σύμβασης καλύπτονται από περισσότερα του ενός από τα στοιχεία α) έως η) της παραγράφου 1, η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία το μέρος το οποίο οφείλει να εκπληρώσει τη χαρακτηριστική παροχή (*characteristic performance*) της σύμβασης, έχει τη συνήθη διαμονή του.

3. Όταν από το σύνολο των περιστάσεων της υπόθεσης προκύπτει ότι η σύμβαση συνδέεται προδήλως στενότερα με χώρα άλλη από εκείνη στην οποία αναφέρονται οι παράγραφοι 1 ή 2, εφαρμόζεται το δίκαιο αυτής της άλλης χώρας.

4. Εφόσον το εφαρμοστέο δίκαιο δεν μπορεί να καθορισθεί σύμφωνα με τις παραγράφους 1 ή 2, η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο της χώρας με την οποία συνδέεται στενότερα.»

⁷⁰ C-533/07, *Falco Privatstiftung and Rabitsch* (2009), σημειώσεις 39-44:

«39. Όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στα σημεία 71 και 72 των προτάσεών της, ο ορισμός της έννοιας των υπηρεσιών κατά τις οδηγίες περί ΦΠΑ είναι ορισμός εξ αντιδιαστολής και, ως εκ της φύσεώς του, κατ' ανάγκη διασταλτικός, δεδομένου ότι η παροχή υπηρεσιών ορίζεται στις οδηγίες αυτές ως κάθε πράξη η οποία δεν αποτελεί παράδοση αγαθών. Ως εκ τούτου, κατά τις οδηγίες αυτές, ως πράξεις φορολογητέες εντός του εδαφους της Κοινότητας χαρακτηρίζονται μόνο δύο κατηγορίες οικονομικών δραστηριοτήτων, δηλαδή η παράδοση αγαθών και η παροχή υπηρεσιών.

40. Στο πλαίσιο, όμως, του άρθρου 5, σημείο 1, του κανονισμού 44/2001, εφόσον δεν πρόκειται για σύμβαση πωλήσεως εμπορευμάτων, η διεθνής δικαιοδοσία δεν καθορίζεται αποκλειστικώς βάσει των κανόνων που έχουν

Σε αντίθεση με τον Κανονισμό Ρώμη I, στον Κανονισμό (ΕΚ) 864/2007 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές (Ρώμη II) υπάρχει ειδική διάταξη η οποία οριοθετεί το εφαρμοστέο δίκαιο σε ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 8 του Κανονισμού διέπονται οι εξωσυμβατικές διαφορές που απορρέουν από προσβολές δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας.⁷¹ Βάσει του άρθρου αν πρόκειται για εξωσυμβατική ενοχή η οποία απορρέει από προσβολή κοινοτικού δικαιώματος διανοητικής ιδιοκτησίας, αν φυσικά η προσβολή αυτή δε ρυθμίζεται από κάποια ειδική κοινοτική πράξη τότε το δίκαιο που θα εφαρμοστεί είναι το δίκαιο της πολιτείας όπου έλαβε χώρα η προσβολή αυτή (*lex loci protectionis*).⁷² Τέτοιες κοινοτικές πράξεις αποτελούν ο Κανονισμός 40/94 για το κοινοτικό σήμα, ο Κανονισμός 6/2002 για τα κοινοτικά σχέδια και υποδείγματα και ο Κανονισμός 2100/1994 για τα κοινοτικά δικαιώματα επί φυτικών ποικιλιών.

εφαρμογή στην περίπτωση των συμβάσεων παροχής υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο α', του κανονισμού αυτού τυγχάνει εφαρμογής στην περίπτωση συμβάσεων που δεν είναι ούτε συμβάσεις πωλήσεως εμπορευμάτων ούτε συμβάσεις παροχής υπηρεσιών, σύμφωνα με το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο γ', του εν λόγω κανονισμού.

41. Τρίτον και τελευταίο, η ανάλυση βάσει της οποίας η σύμβαση, με την οποία ο κάτοχος δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας παρέχει έναντι αμοιβής στον αντισυμβαλλόμενο του την άδεια εκμεταλλεύσεως του δικαιώματος αυτού, δεν αποτελεί σύμβαση παροχής υπηρεσιών κατά την έννοια του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001, δεν αναιρείται ούτε από την προβληθείσα από την Επιτροπή ανάγκη να οριοθετηθεί διασταλτικά το πεδίο εφαρμογής του προαναφερθέντος άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', σε σχέση με το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο α'.

42. Συγκεκριμένα, πρέπει να υπομνησθεί ότι από το σύστημα του άρθρου 5, σημείο 1, του κανονισμού 44/2001 συνάγεται ότι ο κοινοτικός νομοθέτης θέσπισε διαφορετικούς κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας, αφενός, για τις συμβάσεις πωλήσεως εμπορευμάτων και τις συμβάσεις παροχής υπηρεσιών και, αφετέρου, για τα λοιπά είδη συμβάσεων τα οποία δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των ειδικών διατάξεων του εν λόγω κανονισμού.

43. Η διεύρυνση, όμως, του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 θα είχε ως συνέπεια να καταστρατηγηθεί η βούληση του κοινοτικού νομοθέτη ως προς το ζήτημα αυτό και θα περιόριζε την πρακτική αποτελεσματικότητα των στοιχείων γ' και α' της ίδιας αυτής διατάξεως.

44. Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 5, σημείο 1, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 44/2001 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η σύμβαση, με την οποία ο κάτοχος δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας παρέχει έναντι αμοιβής στον αντισυμβαλλόμενο του την άδεια εκμεταλλεύσεως του δικαιώματος αυτού, δεν αποτελεί σύμβαση παροχής υπηρεσιών κατά την έννοια της διατάξεως αυτής.»

⁷¹ Κανονισμός Ρώμη II, άρθρο 8:

«Προσβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας

1. Το εφαρμοστέο δίκαιο στην εξωσυμβατική ενοχή που απορρέει από προσβολή δικαιώματος διανοητικής ιδιοκτησίας είναι το δίκαιο της χώρας για την οποία ζητείται η προστασία.

2. Σε περίπτωση εξωσυμβατικής ενοχής που απορρέει από προσβολή κοινοτικού δικαιώματος διανοητικής ιδιοκτησίας ενιαίου χαρακτήρα, εφαρμοστέο δίκαιο για κάθε ζήτημα που δεν διέπεται από σχετική κοινοτική πράξη είναι το δίκαιο της χώρας στην οποία διαπράχθηκε η προσβολή.

3. Δεν χωρεί παρέκκλιση από το εφαρμοστέο σύμφωνα με το παρόν άρθρο δίκαιο δυνάμει συμφωνίας κατ' εφαρμογήν του άρθρου 14.»

⁷² Α. Γραμματικάκη-Αλεξίου – Ζ. Παπασιώπη-Πασιά – Ε. Βασιλακάκης, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, 6^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 201_, σελ. 349-350.

C. Nourissat – E. Trépoz, *Droit international privé et propriété intellectuelle: Nouveau cadre, Nouvelles strategies*, Éditions Lamy, Wolters Kluwer France, Paris, 2010, pp. 40-47.

Στην τρίτη παράγραφο του ως άνω άρθρου αποκλείεται κάθε παρέκκλιση από το εφαρμοστέο δίκαιο με συμφωνία των ενδιαφερομένων. Ο αποκλεισμός αυτός εξυπηρετεί ένα συγκεκριμένο σκοπό που είναι η πρόληψη δημιουργίας νομικού κενού. Το περιορισμένο εδαφικό αποτέλεσμα δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας θα οδηγούσε στην επιλογή δικαίου άλλου από εκείνου της χώρας όπου ζητείται η προστασία το οποίο με τη σειρά του ίσως οδηγούσε στη δημιουργία νομικού κενού.⁷³

Γ. Επιμέρους Ζητήματα

1. Το ζήτημα των domain names και το δικαίωμα στην ηλεκτρονική διεύθυνση

Σε διεθνές επίπεδο αρμόδια υπηρεσία για τη διαχείριση των ηλεκτρονικών διευθύνσεων αποτελεί η Εταιρία Διαδικτύου για τα Εκχωρημένα Δικαιώματα και Αριθμούς (Internet Corporation for the Assigned Names and Numbers - ICANN), που αποτελεί οργάνωση μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και η οποία ασκεί εποπτεία στο σύστημα καταχώρησης των ηλεκτρονικών διευθύνσεων.

Σε κοινοτικό επίπεδο, η ένδειξη της ευρωπαϊκής ταυτότητας (eu) αποτελούσε πάντα πάγιο αίτημα στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η κατοχύρωση αυτή αποτέλεσε σημαντικό βήμα για τη μετάβαση της Ευρώπης στην κοινωνία της πληροφορίας.⁷⁴

Ως προς το δικαίωμα στην ηλεκτρονική διεύθυνση πέρα από την κατοχύρωση που προβλέπεται στις οδηγίες και τους Κανονισμούς, συνταγματικά στο ελληνικό δίκαιο βρίσκει έρεισμα στο άρθρο 5Α του Συντάγματος:

«1. Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση, όπως νόμος ορίζει. Περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό είναι δυνατόν να επιβληθούν με νόμο μόνο εφόσον είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ε. Δ. Αλεξανδρίδου*, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, Ελληνικό και κοινοτικό, 2η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010, σελ. 175 επ. *Κ. Δελούκα – Ιγγλέζη*, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2005, σελ. 41 επ.

2. Καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσής τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους, τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των άρθρων 9, 9Α και 19.»

Δεδομένου ότι η συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας καθίσταται δυσχερής χωρίς την κατοχή ηλεκτρονικής διεύθυνσης, θα πρέπει να θεωρηθεί πως στην ίδια διάταξη καλύπτεται και το ζήτημα της κατοχής ηλεκτρονικής διεύθυνσης⁷⁵.

2. Το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας και η προστασία του εμπορικού σήματος στο ίντερνετ

Ως προς το δίκαιο ευρεσιτεχνίας κρατούσα έχει υπάρξει η άποψη πως η έκδοση διπλώματος ευρεσιτεχνίας αποτελούσε μια παραχώρηση του κράτους, δεδομένου πως ένα κράτος δε θα ήταν δυνατό να εκδίδει έγγραφο παροχής συγκεκριμένων εξουσιών στο δικαιούχο και το έγγραφο αυτό αν μην εφάρμοζε δικό του αλλά να εφάρμοζε αλλοδαπό δίκαιο.⁷⁶ Άλλωστε, σύμφωνα με τη σκέψη ότι το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας αποτελεί μιας μορφής δικαιοπραξία, κατ' εφαρμογή του άρθρου 11 Α.Κ. ο τύπος της θα διέπεται από το δίκαιο του κράτους που εκδίδει το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, ενώ ακόμη και στην περίπτωση που ληφθεί υπόψη το δίκαιο που διέπει το περιεχόμενο της δικαιοπραξίας και πάλι θα θεωρηθεί εφαρμοστέο το δίκαιο του κράτους έκδοσης του διπλώματος αφού πρόκειται για διοικητική πράξη⁷⁷.

Ως προς το δίκαιο των σημάτων, το εφαρμοστέο δίκαιο κατά την επικρατέστερη άποψη θα πρέπει να κριθεί βάσει του τόπου καταθέσεως, Έτσι κατ' επέκταση της εν λόγω άποψης όταν ένα σήμα κατατίθεται στην Ελλάδα εφαρμοστέο θα είναι το ελληνικό δίκαιο. Αντίστοιχα, σε περίπτωση που πρόκειται να εξεταστεί η ισχύ ενός σήματος που έχει κατατεθεί στην αλλοδαπή και πρόκειται να κατατεθεί και στην Ελλάδα, τα ελληνικά δικαστήρια βάσει της ως άνω διάταξης θα εφαρμόσουν ξένο δίκαιο.⁷⁸

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ Β. Δ. Κιάντου, *Ιδιωτικό δίκαιο του Διεθνούς Εμπορίου*, 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1997, σελ. 142-144.

⁷⁷ Β. Δ. Κιάντου, *ο.π.* σελ. 143.

⁷⁸ Β. Δ. Κιάντου, *ο.π.* σελ. 144-146.

Η προστασία του σήματος έχει επηρεαστεί και από το κοινοτικό δίκαιο, όπως με τον Κανονισμό 207/2009 για το κοινοτικό σήμα, το οποίο προστατεύεται σε όλη την επικράτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διατηρώντας παράλληλα και το καθεστώς των εθνικών σημάτων.⁷⁹

Με την επιβολή της ψηφιακής εποχής το καθεστώς που ίσχυε για τα σήματα έχρηζε μεταρρύθμισης καθώς πλέον το ζήτημα της κατοχύρωσής του έγινε πιο περίπλοκο δημιουργώντας καινούρια ζητήματα (όπως η προστασία και η σχέση με τους κανόνες ανάθεσης ονόματος χώρου), δημιουργώντας έτσι και περισσότερα θέματα και περιπτώσεις συγκρούσεων ως προς το δίκαιο που θα εφαρμοστεί.

⁷⁹ *L. Edwards – C. Waelde, Law and the Internet, 3rd Edition, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2009, pp. 418-421. P. Jougleux, ο.π., σελ. 221 επ.*

IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πνευματική ιδιοκτησία, καθώς και τα δικαιώματα τα οποία πηγάζουν από αυτή μπορούν εύκολα να αποτελέσουν αντικείμενο εκμετάλλευσης από αρκετές χώρες διαδοχικά ή και ταυτόχρονα.⁸⁰

Τα διεθνή συμβατικά κείμενα επιχειρούν να οριοθετήσουν το πλαίσιο κατοχύρωσης και προστασίας δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και παράλληλα η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω οδηγιών και κανονισμών επιχειρεί την ενεργό συμμετοχή και παρουσία της στις καινούριες προκλήσεις της κοινωνίας της τεχνολογίας.

Παράλληλα, σημαντικό ρόλο στην κατοχύρωση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και ειδικότερα στον ολοένα εξελισσόμενο χώρο του διαδικτύου, διαδραματίζει και το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο δίνοντας την απάντηση στο ερώτημα ποιας χώρας το δίκαιο θα εφαρμοστεί όταν το δικαίωμα η προστασία του οποίου ζητείται έχει σχέση με αλλοδαπό δίκαιο κάποιας τρίτης χώρας.

Μέσω του συστήματος των Βρυξελλών (Σύμβαση Βρυξελλών, Κανονισμός Βρυξέλλες I και Κανονισμός Βρυξέλλες *Ibis*) για τις αστικές και εμπορικές υποθέσεις ρυθμίζονται αρκετά από τα ζητήματα που μπορεί να προκύψουν στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας στο διαδίκτυο.

Έτσι και ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο με τους Κανονισμούς Ρώμη I και Ρώμη II βάσει των οποίων επιλύονται αρκετά ζητήματα εφαρμοστέου δικαίου. Μάλιστα, η ειδική πρόβλεψη στον Κανονισμό Ρώμη II με τη διάταξη του άρθρου 8 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επιβεβαιώνει την επιτακτικότητα κατοχύρωσης και προστασίας τους.

⁸⁰ Λ. Ε. Κοτσίρης, ο.π., σελ. 309.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική:

E. Δ. Αλεξανδρίδου, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, Ελληνικό και κοινοτικό, 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010.

A. Γραμματικάκη-Αλεξίου – Ζ. Παπασιώπη-Πασιά – Ε. Βασιλακάκης, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, 6^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017.

Κ. Δελούκα – Ιγγλέζη, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2005.

I. Δ. Ιγγλεζάκης, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου (Επιτομή), Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009.

I. Κ. Καρακώστας, Δίκαιο & Ίντερνετ, Νομικά ζητήματα του διαδικτύου, 3^η Έκδοση, Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2009.

B. Δ. Κιάντου, Ιδιωτικό δίκαιο του Διεθνούς Εμπορίου, 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1997.

A. E. Κοτσίρης, Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας και Κοινοτικό κεκτημένο, 7^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017.

M.- Θ. Μαρίνος, Πνευματική ιδιοκτησία, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2004.

Γ. Πανόπουλος, Η Σύμβαση Βρυξελλών και οι Κανονισμοί Βρυξέλλες I & Ia, Διεθνής δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018.

Κ. Α. Στεφάνου – Χ. Β. Γκόρτσος, Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006.

P. Jougleux, Ευρωπαϊκό δίκαιο του διαδικτύου, Νομικές πτυχές του διαδικτύου στην Ευρώπη, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016.

Ξενόγλωσση:

C. Deere, The Implementation Game: The TRIPS Agreement and the Global Politics of Intellectual Property Reform in Developing Countries, Oxford University Press, 2009.

Josef Drexel – Annette Kur (editors), Intellectual Property and Private International Law – Heading for the Future, in IIC Studies in Industrial Property and Copyright Law, Volume 24, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2005.

G. Dufield – U. Suthersanen, Global Intellectual Property Law, Edward Elgar Publishing, Cheltenham – Northampton, 2008.

L. Edwards – C. Waelde, Law and the Internet, 3rd Edition, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2009.

T. Kono, Intellectual Property and Private International Law: Comparative Perspectives, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2012.

S. Leible – A. Ohly, Intellectual Property and Private International Law, Mohr Siebeck, Tübingen, 2009.

X. Li – C. M. Correa, Intellectual Property Enforcement, International Perspectives, Edward Elgar Publishing, Cheltenham – Massachusetts, 2009.

C. Nourissat – E. Tréppoz, Droit international privé et propriété intellectuelle: Nouveau cadre, Nouvelles strategies, Éditions Lamy, Wolters Kluwer France, Paris, 2010.

S. K. Sell, Private Power, Public Law: The Globalization of Intellectual Property Rights, Cambridge Studies in International Relations, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

Άρθρα:

Δ. Καλλινίκου, Το θεσμικό πλαίσιο για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία των πληροφοριών, <http://eclass.uoa.gr/>

P Jenard, Report on the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters, <http://publications.europa.eu>

Ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

<http://curia.europa.eu>

<http://eclass.uoa.gr/>

<https://lawdb.intrasoftnet.com>

<http://www.opi.gr>

<http://publications.europa.eu>

<https://www.wto.org>